

KNJIGE GLAGOLJAŠA ZADARSKE NADBISKUPIJE U SREDNJEM VIJEKU

Petar RUNJE
Ogulin

UDK 002:003.349.1
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 18. I. 2005.

Budući da je do danas ostao sačuvan vrlo mali broj knjižnog fonda iz srednjega vijeka, čini mi se da nas ovo kratko nabranje knjiga prema arhivskim izvorima uvjerava u postojanje nekoć veoma velikog broja rukopisnih kodeksa. Svaki svećenik imao je za vlastitu uporabu najosnovnije knjige, a to su misal i brevijar. Bio je neobično velik broj svećenika pa je bio i veoma velik broj rukopisnih kodeksa koji su propali. K tomu su redovnici i redovnice imali obvezu privatnih i zajedničkih molitava iz knjiga.

Nije dovoljno istraženo koliko su redovnice imale privatnih molitvenih priručnika. Dobro se sjetiti da je na popisu pučanstva 1527. godine u pet ženskih samostana bilo preko 180 duša. Sigurno nisu sve bile zavjetovane redovnice, ali kad se uzme u obzir koliko je bilo redovnika, biskupijskih svećenika u Zadru, s pravom pomišljamo da je u gradu bio zaista velik broj rukopisnih knjiga. Na zadarskim otocima pasle su na tisuće blaga sitnoga zuba čija je koža korištena za izradu rukopisnih knjiga.

Uzroci tomu što je ostao odviše malen broj rukopisnih kodeksa mnogobrojni su: istrošenost papira pa i pergamene, uništavanje u poplavama i paležima, krađa i napuštanje domova. Ne manje značajan uzrok je pojava tiskanih knjiga pa rukopisne postaju suvišne jer su tiskane uvijek suvremenije. Kako su u optjecaj dolazili novi obrasci svetaca, tako su stare, posebno rukopisne knjige, bivale manjkave i to je uzrok nestanka. Uz ovdje nabrojene uzroke uništavanja i nestanka rukopisnih kodeksa sigurno ih je još mnogo jer je svaka knjiga imala i ima svoju sudbinu.

Ključne riječi: *glagoljaške knjige, Zadarska nadbiskupija, srednji vijek.*

O knjigama glagoljskim mnogo je pisano. Vjerojatno će ta tema biti još dugo zanimljiva i knjige će se pisati o knjigama. Napisao sam i oveći rad o glagoljskim knjigama u zadarskoj nadbiskupiji u srednjem vijeku.¹ Prelistavajući stare spise, nailazim na nove podatke o njima, jer izgleda da ta tema sigurno nikada ne će prestati biti zanimljiva istraživačima. Ovdje ponavljam neke već navedene podatke, proširujem i nadodajem neke nove, po mom sudu vrijedne podatke o starim zapisima o glagoljskim

¹ Petar RUNJE, *O knjigama hrvatskih glagoljaša*, Zagreb, 1988.

knjigama. Plemići, poput kneza Novaka, naručivali su glagoljske knjige i sami ih prepisivali. Vodili su brigu o knjigama jer su bili vjernici, vodili su brigu o knjigama jer su bili vlasnici zemalja, crkava, župa koje su bile potrebne knjiga za sveto bogoslužje i obrede. Na područje zadarske nadbiskupije dolazili su služiti svećenici iz unutrašnjosti Like i Krbave te iz drugih priobalnih biskupija i gradova. Ta pokretljivost nije dovoljno istaknuta u obradi naše starije kulturne prošlosti. Često se dobiva dojam da u kretanju pučanstva iz jednoga mjesto u drugo kao da i ne postoje granice. Najveći broj ovdje spomenutih kodeksa zacijelo su glagoljski. Neke sam ovdje naveo jer se radi o svećeniku glagoljašu, za neke pretpostavljam da su glagoljske. Zabilježio sam podatke za lijep broj knjiga, sigurno pisanih latinskim jezikom, pa ih ovdje ne donosim. Svakako da bi zaslužile cijelu raspravu i sasvim iscrpan uvid i predstavljanje. No svjestan sam da jedino ono što se objavi ima neku težinu i vrijednost i to je razlog da se ponovo ovom pitanju vraćam. Svakako marne istraživače u arhivima čeka obilje neiskorištenih vrijednih arhivskih podataka za daljnja bilježenja.

GLAGOLJSKI PISCI

Nije potrebno ponavljati podatke o već dobro poznatim glagoljskim piscima prepisivačima u srednjem vijeku u Zadru. Možda je potrebno ponovo ukazati na boravak u Zadru dvojice glagoljskih prepisivača koji kao pisci još nisu dovoljno poznati, a djelovali su u Zadru.

U gradu su od polovice 14. stoljeća do kraja srednjega vijeka trajno djelovali glagoljski pisci i prepisivači. Samostanske pisarnice djelovale su vjerojatno i u samostanima redovnica, kao i redovnika.

Krajem 14. stoljeća u Zadru se spominje (1388.) svećenik Petar, sin Budonje, prepisivač glagoljskih knjiga. Njegov otac je, a možda i on sam, u Zadar došao iz Like.² Krajem 14. stoljeća u gradu se pojavljuje “Petro dictus Petar scriba in lingua sclavica qu. Juani de Spodnadina” – Petar, pisac, sin pokojnoga Juana iz Podnadina.³ U to je vrijeme bilo više pisaca i prepisivača iz Nina, Senja i unutrašnjosti. Tako 25. kolovoza 1388. Pripko, pokojnoga Cvitka “de Corbavia”, daje sina Jurja na nauk kod svećenika Mateja zvanog Zubac, sina Gostiše, prepisivača i minijaturista, da kroz godinu dana «studiose» radi i uči posao.⁴ Godine 1397., u kolovozu, spominje se Mihovil, pokojnoga Mihovila, pisac u Ninu, a Nikola, sin pokojnoga Cvitana, građanin Zadra, živi u Senju.⁵

² Državni arhiv u Zadru, Spisi zadarskih notara (*dalje*: DAZd, SZN), Articutus de Rivignano, sv. I, svešč. 3, 6. XII. 1388.; Knez Butko, sin pokojnoga kneza Marka iz Bribira izjavljuje da je dužan “presbitero Petro filio Budogne scribe littere sclavonice officianti in ecclesia Sancti Salvatoris de Jadra ducatus duodecim...” Ovdje nadodajem da termin “Lica” ili nekada “Licha”, može biti i područje oko Ražanca, Slivncie i susjednih mjesta. No to je ipak rijetko spominjano pa je uglavnom termin Lika “Lica” spominjan u svezi područja s onu stranu Velebita.

³ DAZd, SZN, Articutus de Rivignano, sv. IV, svešč. 2, 7. XII. 1385.

⁴ DAZd, SZN, Raymondus de Modiis, sv. I, svešč. 1, 25. VIII. 1388.

⁵ DAZd, SZN, Articutus de Rivignano, sv. II, svešč. 7, 22. VIII. 1397., 22. VIII. 1397.

O poznatom Bartolu, sinu Ivana iz Krbave, pisao sam i smatram zaista dovoljno potvrđenim da se radi o Bartolu Krbavcu, piscu zvanom supisac.⁶ Donosim još jedan sasvim nepoznati podatak da se spominje u Zadru na samom početku 15. stoljeća, upravo u godini kada prepisuje i dobro nam poznati Berlinski misal. Bartol je imao sestru Margaretu, a i njegovoj ženi bilo je ime Margareta. Sestra mu Margareta bila je udata za Krešula, drvodjelca, sina pokojnoga Drasula. Krešulo piše oporuku 6. ožujka 1402. godine i kao jedan od izvršitelja oporuke imenovan je njegov zet Bartol, pisac, građanin Zadra.⁷

Nema sumnje da je dio građana znao čitati i pisati. Pogotovo ako uzmemo u obzir da su plemići bili dužni znati čitati i pisati, osobito ako su preuzimali kakvu službenu obvezu u senatu. Zanatlije svih profila postojali su u Zadru, dobar dio njih imao je neko osnovno znanje i bio je pismen. Svećenici, bilježnici, liječnici, profesori i razna druga zvanja upućuju nas na ne baš tako mali broj ljudi koji je znao čitati i pisati. Pa i žene su na neki način vezane uz knjigu. U oporuci Juraj Cvitanović, krznar 18. srpnja 1454. među ostalim određuje neka se dade jednom slijepom stanovniku hospitala Grgura Mrganića koji zna slavenska pisma, nešto iz njegove ostavštine.⁸

O KNJIGAMA GLAGOLJAŠA KRAJEM 14. STOLJEĆA U ZADRU

Prema zapisu od 6. ožujka 1350. godine doznajemo da je svećenik Radonja u oporuci naveo da posjeduje dvije osnovne knjige kojima su se služili svećenici: «.. unum misale, unum breviarium», što je s drugim stvarima ostavio oltaru sv. Ivana Krstitelja.⁹ To su mogle biti glagoljske knjige, ali i latinske. Kako nema specifikacije, prema imenu Radonja možemo pretpostaviti da je hrvatskog podrijetla, a s tim je i veća mogućnost da su bile glagoljicom pisane. Vjerojatno je najveći dio svećenstva imao takove knjige u svojem vlasništvu, prije svega radi potrebe službe. Svećenici su dužni moliti dnevne časove i zato su nastojali nabaviti ono najpotrebnije za svagdanju službu. Dvije knjige su osobito važne za potrebe svećenika, a to su misal i časoslov (brevijar). Kako su svećenici bili i javni službenici, trebali su i drugih knjiga, kao što su: obrednici, propovjedni priručnici, teološko-moralni priručnici.

Godine 1360., 16. ožujka, u Zadru, pred gradskim sucima Bartolom de Sloradisom, Nikolom Galelisom i Ivanom Detrikom, advokat Zanin Cose traži da Radovan iz Modruša, pisac, povrati Ani, udovi kneza Budislava knjigu zvanu «Pribe», koju mu je posudila za prepisivanje ili neka dade dvadeset libara kao protuvrijednost.¹⁰

⁶ Petar RUNJE, Pisac Bartol iz Krbave spominje se u Zadru od 1410.–1440., *Slovo*, br. 38, Zagreb, 1998., str. 87–91.

⁷ DAZd, SZN, Articutus de Rivignano, sv. V, svešč. 1, Op. br. 46, 6. III. 1402./03.; “... et huius testamenti executores esse voluit et instituit Margaritam uxorem suam et Bartholum scriptorem cognatum suum cives Jadre...”

⁸ DAZd, SZN, Nicolaus Lupovich, sv. I, svešč. 4, Op. br. 33, 18. VII. 1454.

⁹ DAZd, SZN, Franciscus de Placentia, 6. III. 1349./50., str. 25, bilj. 95.

¹⁰ DAZd, Curia Maior Civiliūm Jadrensis, Kutija 2, fol. 5, 16. III. 1360.

Zanimljivo je da se u izvornom arhivskom materijalu 14. rujna 1380. najprije spominje Sv. pismo na hrvatskom jeziku kao zasebna knjiga. Hrvatska Biblija spominje se 14. rujna 1380. u Inventaru Damjana Martinova, trgovca u Zadru.¹¹

Pred svjedocima, 8. lipnja 1383., svećenikom Volkacijem Hrankovićem, glagoljašem i župnikom sv. Petra de Argata u Zadru i Ljubanom, pokojnoga Pribošija iz Dolca, izvršitelji oporuke pokojnoga svećenika Volka iz Papračana prodaju njegov staroslavenski brevijar za dvije stotine libara Butku, svećeniku i arhiepiskopu Luke.¹² Isti dan Pribislav Jurjević, povjerenik bratovštine sv. Nikole «Novo», prima od Jakova, svećenika i kapelana Ser Franje Zadulinisa, glagoljaša i Vlatka, stanovnika Zadra, izvršitelja oporuke pokojnoga svećenika Vlatka iz Papračana, za bratovštinu jedan staroslavenski misal i obvezuje se da će isti trajno ostati u posjedu bratovštine.¹³

Svećenik Nikola, sin Jurja iz Bakra, 8. ožujka 1385. godine obvezuje se u nazočnosti zadarskog bilježnika plemićima, braći Andriji i Federiku, sinovima pokojnoga Grizogona de Grizogonisa da će kroz godinu dana stanovati i raditi u crkvi sv. Ivana u Čudomirščini, na posjedu braće Grizogonisa. Nikola izjavljuje da ima u rukama tri glagoljske knjige crkve sv. Ivana iz naselja Čudomerščina. Prva je brevijar na hrvatskom jeziku, pisan glagoljskim slovima i procijenjen na stotinu i pedeset libara. Druga je glagoljski misal, procijenjen na stotinu i pedeset libara. Uz to ima i obrednu knjigu koja sadrži obred krštenja i blagoslov vode te vrijedi deset libara. On se obvezuje da će te knjige vratiti neoštećene, a tomu svjedoče i jamče svećenik Petar, sin Budonje pisca, koji služi u crkvi u Blatu i Volcina, drvodjelac iz Zadra, sin pokojnoga Milobarda. Braća Andrija i Federik jamče da će svećenika kao i do sada uzdržavati seljani. Nikola se obvezuje da će spomenute knjige vratiti u dobrom stanju. Braća se obvezuju da ga ne će istjerati u određenom roku.¹⁴ Ovim sitnim podacima doznajemo mnogo detalja. Tu je i crkva sv. Ivana koja ima na raspolaganju, uz brevijar, misal i obrednik. Nikola će vjerno

¹¹ DAZd, SZN, Petrus de Sercana, sv. II, fol. 15, 14. VI. 1380.; “Item una Biblia in sclavica lingua pignorata per ducatos duobus auri...”

¹² DAZd, SZN, Petrus de Sercana, sv. II, fol. 21, 8. VI. 1383.; Vidi i P. RUNJE, *Knjige glagoljaša*, Zagreb, 1998., str. 53, citatata dva.

¹³ DAZd, SZN, Petrus de Sercana, sv. II, fol. 21, 8. VI. 1383.

¹⁴ DAZd, SZN, Articutus de Rivignano, sv. IV, svešč. 1, 8. III. 1384./1385.; “Presbiter Nicolaus filius Georgij de Bucharo se subiciens ... se obligavit Ser Federico e Ser Andreas filiis qu. Ser Grisogoni de Grisogonis per se ipsius et vice et nomine omnium villicorum habitantium in eorum villa de Cudomerich ... ibidem facere habitationem suam et servire et administrando in dicta villa de officio et dignitate presbiteratus omnibus habitantibus in dicta villa et in dicta svoita prout spectat ad officium et administrationem presbiteratus usque ad unum annum... Confitens se habere in suis manibus tres libros de libris ecclesie Sti Johannis de dicta villa Videlicet unum breviarium in lingua et lettera sclava extimationis librarum centum et quinquaginta, et unum missale in dicta lettera extimationis librarum centum quadraginta et unum librum a baptisando et faciendo aquam sanctam extimationis librarum decem parvorum... Quod in fine dicti termini dictus presbiter Nicolaus promisit ipsis Ser Federico et Ser Andree fratribus reddere et restituere eis dictos libros ita bonos et eiusdem extimationis quales fuerint cum eos ipsi presbitero Nicolao dederunt. Et filii dicti Ser Federicum et Ser Andreas fratres non possint ipsum presbiterum Nicolaum expellere usque ad dictum terminum...”

vršiti svećeničku službu. Braća ga ne mogu potjerati godinu dana, kako se obvezao da će služiti u njihovom selu. K tomu, Nikola je došao iz Bakra u službu zadarske Crkve. Ovdje nam je zanimljivo da ne uvodi svećenika u službu biskup, nego vlasnik i posjednik sela.

Butiko Budačić 18. lipnja 1387. godine prodaje jedan staroslavenski brevijar za stotinu i pedeset libara malih svećeniku Jurju, sinu pokojnoga Stjepana koji služi u crkvi sv. Mihovila “sub. Goriza”.¹⁵

U oporuci Damjan, trgovac, sin pokojnoga Martina iz roda Polečića 20. veljače 1388. ostavlja pedeset zlatnih dukata kćerki Katici, neka joj se dadu kada dođe do punoljetnosti i pođe živjeti s mužem; u protivnom, neka se novac potroši na jedan brevijar i taj neka se dade crkvi sv. Marije i sv. Mihovila u “Terschinae”, selu, za pokoj njegove duše.¹⁶

U oporuci svećenik Petar, pokojnoga Butka u Zadru 9. lipnja 1389. godine ostavlja Mariji, nekoć rekluzi u Sv. Petru izvan Trogira, 50 libara za jedan misal, njegovom krivnjom izgubljen, a bijaše zajednički nabavljen.¹⁷

U Zadru 28. ožujka 1390. piše oporuku Grgo, pok. Dominika, svećenik koji služi u stolnoj crkvi sv. Stošije. On ostavlja misal, brevijar, psaltir i jedan “diurnale” nekim svećenicima. Za još jedan misal kojega posjeduje, određuje neka se dostavi Tomi, krčkom biskupu.¹⁸

Andrija, pokojnoga Messeccani, svećenik i prior hospotala sv. Martina izvan Zadra, u oporuci 31. kolovoza 1391. ostavlja svoj brevijar svećeniku Cvitanu Delavčiću u Zadru, uz preporuku neka se moli za pokoj njegove duše.¹⁹

Svećenik Fabijan iz Vrane, pokojnoga Lesića, prodao je i predao 20. listopada 1393. jedan glagoljski misal svećeniku Andriji Ribisini koji služi u crkvi sv. Marije na Pašmanu za sedamdeset i pet libara. Fabijan potvrđuje da je već primio na ruke 27 libara, a da će sljedeće godine primiti ostali dug.²⁰

¹⁵ DAZd, SZN, Articutus de Rivignano, sv. IV, svešč. 4, 18. VI. 1387.; “Butchus Budacich habitator Jadre per se suosque heredes et successores dedit et vendidit presbitero Georgio filio q. Stephani officianti in ecclesia Sti Michaelis de sub Goriza per se et suosque heredes et successores ementi et recipienti unum suum breviarium in littera sclavonica cum psalterio et ymnaio scriptum cum duobus ferialis argenteis in cartis edinis quam breviarium ibidem in manibus sibi trades pro pretio et nomine pretii centum quinguaingenta soldorum parvorum...”

¹⁶ DAZd, SZN, Articutus de Rivignano, sv. V, svešč. 3, 20. II. 1387./88.

¹⁷ DAZd, SZN, Petrus de Sercana, sv. I, svešč. 1, fol. 7, 9. VI. 1389.; “Item reliquit Marie olim recluse in ecclesiam Sti Petri de Tragurio extra civitatem libras quinquaginta parvorum pro uno missali pro ipsum testatorem habentem de Maria mutuo et ipse perdidit eum.”

¹⁸ P. RUNJE, *Knjige glagoljaša*, Zagreb, 1998., str. 53, bilj. 199.

¹⁹ DAZd, SZN, Articutus de Rivignano, sv. V, svešč. 3, 31. VIII. 1391.

²⁰ DAZd, SZN, Petrus de Sercana, sv. III, fol. 46, 20. X. 1393.; “Presbiter Andreas de Aurana qu. Lesich dedit vendidit et tradidit presbitero Andree Ribisini habitatori in Pissimano unum librum missale littere sclave, quem dictus presbiter Andreas fuit confessus et contentus se a dicto presbitero Fabiano habuisse et recepisse et hoc pro pretio librarum septuaginta quinque parvorum...”

Svećenik Matej de Aurana plebanus Sti Stephani u Zadru 17. svibnja 1394. godine prima novac iz oporuke pokojne Stane, udove Cerne Fanfonja, za nabavku jednoga dobrog misala za crkvu.²¹

Arhipresbiter zadarski Bartol u oporuci 25. listopada 1396. ostavlja jedan brevijar katedrali sv. Stošije u Zadru. Zatim određuje neka se crkvi Četrdesetorice mučenika u Zadru napravi misni parament i neka se nabavi misal u vrijednosti od dvadeset i pet libara te druge potrebne stvari.²²

Vjernici su u svojim oporukama nekada ostavljali dio novca za nabavku knjiga. Tako Margareta Businić s Dugog otoka u oporuci 24. listopada 1499., uz ostalo, ostavlja dvadeset libara svojem nećaku svećeniku Nikoli za nabavku brevijara.²³

Svećenik Nikola “Claudus qu. Laurentii” služi u crkvi sv. Marije Svećeničke u Zadru, 23. lipnja 1400. sastavlja oporuku i ostavlja jedan brevijar Ivanu Zocoliću, svećeniku u Zadru.²⁴

U oporuci 23. svibnja 1400. godine Boniza, udova pokojnoga Kreše de Nassisa, određuje neka se nakon tri godine prodaju neka njena dobra i nabavi parament za sv. Misu te kupi jedan misal za pokoj njene duše. Fratrima Sv. Frane u Zadru oporučuje neka nabave za crkvu jedan misal te neka se za nju mole.²⁵

Gospođa Suzana, udova pokojnoga kneza Ivana Nikolića “de Bribirio de genere Subich”, 28. svibnja 1400. daje fra Mihovilu, franjevcu iz Šibenika dvije stotine libara da se za taj novac izgovaraju obredi sv. Mise. Zatim mu daje dvadeset zlatnih dukata neka si nabavi jedan brevijar.²⁶

Svećenička služba zahtijevala je da svećenici imaju potrebne knjige za vršenje svetih obreda. Prema dokumentima dobiva se dojam da su svi svećenici i imali najnužnije knjige, misal i brevijar. Imali su i druge, kao što su knjige propovijedi, duhovno štivo, Sveto pismo, obrednike koji su sadržavali razne blagoslove, obrede dijeljena svetih sakramenata i slično. Budući da je premalo toga ostalo do danas sačuvano, stvorio se krivi dojam kako je knjiga bila rijetkost. Čini mi se da nije bilo svećenika bez i jedne knjige. Kako su svećenici raspolagali s knjigama, tako su i časne sestre, možda u manjem obujmu. Sestre su zajednički recitirale i molile svete Časove. Ponajvećma su molitvene knjige za sestre bile većeg formata za zajedničku molitvu u koru. Međutim, bilo je i privatnih knjiga kojima su se služile. Pelerina, udova pok. Petra Gliubavčića, u Zadru 24. listopada 1396. piše oporuku i određuje svotu novca za brevijar,

²¹ DAZd, SZN, Articutus de Rivignano, sv. II, svešč. 5, 17. V. 1394.; “pro emendi unum bonum missale...”

²² DAZd, SZN, Articutus de Rivignano, sv. V, svešč. 3, 25. X. 1396.

²³ DAZd, SZN, Articutus de Rivignano, sv. V, svešč. 3, “Item reliquit presbitero Nicole suo commissario et apatrinu predicto viginti libras parvorum in auxilium emendi unum breviarium.”

²⁴ DAZd, SZN, Petrus de Sercana, sv. I, svešč. 2, fol. 1, 23. VI. 1400.

²⁵ DAZd, SZN, Johannes de Casulis, sv. I, svešč. 3, Oporuka 23. V. 1400.

²⁶ DAZd, SZN, Vannes qu. Bernardi de Firmo, sv. I, svešč. 2, 28. V. 1400.; “... posit emere unum breviarium per se pro anima ipsius domine...”

časoslov sestre Prije “de Sibenico”, redovnice u samostanu sv. Nikole u Zadru.²⁷ Za ovaj brevijar ne možemo reći da je staroslavenski, ali je važno da je knjiško blago bilo prisutno i u rukama sestara – koludrica.

KNJIGE GLAGOLJAŠA U PRVOJ POLOVICI 15. STOLJEĆA

Na samom početku 15. stoljeća imamo više zapisa o glagoljskim knjigama na području Zadarske, i u to vrijeme nedaleke Ninske biskupije. U Zadru 15. siječnja 1401. u stolnoj crkvi svećenik Juraj Kerčić, župnik crkve sv. Bartola “de Tersci diocesis nonensis” prima od svećenika Stjepana Jakovljeva, župnika u Stomorinuselu zadarske nadbiskupije, jedan staroslavenski brevijar što je ostao od svećenika Dragonje glagoljaša.²⁸

Svećenik Pripko Glad služi u selu Hrašćanima. U oporuci od 3. veljače 1401. godine ostavlja svoj misal i brevijar crkvi sv. Martina u selu Hrašćeviću.²⁹

Nikola, svećenik i kanonik u Zadru, zvan “Luctica”, 23. srpnja 1401. godine u oporuci ostavlja svoj “diurnale” neka se dade svećeniku Daniscu iz Vrane.³⁰

Početak 15. stoljeća 1. svibnja 1401. Ratko pokojnoga Bilaća Meglanića «de Corbavia», svećenik, kapelan crkve sv. Ciprijana u Bokanjcu izjavljuje da je primio od Luke Stipanića i Cvitana Bogdanića, stanovnika Bokanjca i Prvoslava Jurišića, zastupnika svojte crkve sv. Ciprijana, jedan brevijar vrijedan dvije stotine libara i jedan misal vrijedan stotinu i pedeset libara, vlasništvo dotične crkve. Obvezuje se služiti dotičnu zajednicu vjernika i na odlasku iz župe on će to sve uredno vratiti.³¹

Svećenik Petar Budonich 9. ožujka 1403. preko glasnika traži dva dukata od gospodina Filipa Matafarisa za jedan psaltir.³²

Rektori grada Zadra 5. ožujka 1403. godine odlučuju da majka pokojnoga svećenika Jurja, nekoć plebana crkve sv. Marije Svećeničke, vrati kalež i misal, što je vlasništvo crkve Četrdesetorice mučenika, njenom rektoru svećeniku Luki.³³

Svećenik Petar pok. Ivana služi u crkvi sv. Ciprijana u Bokanjcu i 18. ožujka 1403. godine obećaje providjeti dobrog svećenika koji će služiti toj zajednici, a on će čuvati i paziti brevijar, misal i kalež s patenom što mu je dano na uporabu. Sve će to vratiti neoštećeno zajednici.³⁴

²⁷ DAZd, SZN, Vannes de Firmo, sv. II, svešč. 2. Op. 24. X. 1396.; “Item reliquit sorori Prie de Sibenico ordinis Sancte Clare monasterii Sancti Nicolai de Jadra libras quadraginta in moneta pro uno breviario.”

²⁸ DAZd, SZN, Matheus Salassich, sv. I, svešč. 1, fol. 1, 15. I. 1400./01.

²⁹ DAZd, SZN, Articutus de Rivignano, sv. V, svešč. 2, 3. II. 1401./02.; “Item reliquit ecclesie Sti Martini de Craschievich unum missale et unum breviarium pro anima sua.”

³⁰ DAZd, SZN, Vannes qu. Bernardi de Firmo, sv. II, svešč. 1, fol. 2, 23. VII. 1401.

³¹ DAZd, SZN, Petrus de Sercana, sv. III, fol. 88, 1. V. 1401.

³² DAZd, Curia maior civilium Jadrensis, sv. II, svešč. 3. 9. III. 1402./03.; “pro uno psalterio de littera sclavonica pro duobus ducatis auri et expensse...”; Loš papir.

³³ DAZd, SZN, Vannes de Bernardi de Firmo, sv. I, svešč. 1, fol. 18, 5. III. 1403.

³⁴ DAZd, SZN, Petrus de Sercana, sv. V, fol. 94, 18. III. 1402./03.

Svećenik Dionizije, glagoljaš, sin pokojnoga Radošija iz Hrvatske, 15. prosinca 1404. ide na hodočašće u posjet svetim grobovima apostolskih prvaka u Rim i piše oporuku u Zadru. Određuje neka se dadu jedan misal i jedan psaltir samostanu sv. Marije u Zadru, a druge stvari neka se prodaju i predaju njegovoj sestri Agnezi.³⁵

Prije hodočašća u Rim Dionizije, svećenik glagoljaš pokojnoga Radašija «de Cruacia» kaže da je već dugo vremena želio posjetiti grobove svetih apostola i spremajući se na put, ispred bilježnika 15. prosinca 1404. uređuje i potpisuje te polaže na čuvanje kod Marije pokojnoga Kreše de Zadulinisa, opatice u samostanu sv. Marije u Zadru, uz neke druge predmete i svoj staroslavenski misal i psaltir. Ukoliko se dogodi da se ne vrati s hodočašća, neka se proda i razdijeli siromasima. Nešto stvari polaže u samostan i ostavlja svojoj sestri Agnezi.³⁶

U kući javnog bilježnika i arhiđakona zadarskoga Mateja Salašića, u prisutnosti svjedoka Petra, svećenika i župnika iz Visočana i svećenika Stjepana, župnika u Stomarinavasi pokraj Zadra, svećenik Pavao pok. Disme iz Like 14. veljače 1405. obvezuje se stanovati tri godine kod svećenika Ivana, župnika u Blatu. Don Pavao se obvezuje vjerno vršiti sve svećeničke službe, a za nagradu svećenik Ivan obvezuje se dati mu jedan staroslavenski brevijar, vrijedan kao vlastiti i jednu «clamidam» u vrijednosti dvadeset libara.³⁷

U oporuci od 30. svibnja 1406. godine Matej pok. Stjepana, svećenik i župnik u crkvi sv. Mihovila u Brdu oporučno ostavlja svoj misal crkvi sv. Marije u Crnogošćini. Brevijar neka se ostavi crkvi sv. Mihovila u Brdu, a psaltir njegovu đakonu Volku ako postane svećenik.³⁸

U Zadru svećenik Ivan pok. Krševana iz Brda 25. svibnja 1407. godine imenuje izvršiteljem oporuke svećenika Krševana Dražojevića, glagoljaša iz Zadra i svećenika Stjepana pok. Pribacija iz Crnogošćine. Daje im punu slobodu raspolaganja svojim imanjem i određuje neka njegov misal i dva zlatna dukata dadu crkvi sv. Martina u Polišanima. Svećeniku Stjepanu, izvršitelju oporuke ostavlja svoj bolji staroslavenski

³⁵ DAZd, SZN, Johannes de Trottis, sv. I, svešč. 1, fol. 1, 15. XII. 1404.

³⁶ DAZd, SZN, Johannes de Trottis, sv. I, svešč. 2. 1404.; “Presbiter Dionisius littere sclave qu. Radassii de Crvacia iam annis pluribus elapsis cupiens et volens ire ad... dedisset et deposuisset ... unum missale et unum salterium littere sclave unam socam unum gipidum unum caputeum.”

³⁷ DAZd, SZN, Matheus Salassich, sv. I, svešč. 1, fol. 1, 14. II. 1404/05.; “Die XIII mensis Februarij Jadre in domo mei habitationis presbiteri Mathei archidiaconi Jadrensis presentibus discretis et honestis viris presbiteris Petro parochiano de Visocane et Stephano parochiano Stomarinavas testibus et ct. Ibiq; presbiter Paulus qd Dismi de Licha et existens homo sue jurisdictionis se obligavit manere habitare et stare cum presbitero Johanne parochiano Sti Tome de Blatha (dvije – tri riječi nečitljive mop.) dicti presbiteri Johannis et celebrare missas et officiare in dicta ecclesia et in alijs itr (?) in dicta parochiali Blatha sicut bonus capelanus usque ad annos tres nunc proxime venturos. Ex adversa dictus presbiter Johannes promissit ipsum presbiterum tractare et dare ... et in fine dicti termini dare eo unum breviarium talis valoris et bonitate sicut est breviarium dicti presbiteri Johanni et unam clamidem valoris librarum XX...”

³⁸ DAZd, SZN, Johannes de Trottis, sv. I, svešč. 4, fol. 2, 30. V. 1406.

brevijar, dok za drugi traži neka ga prodaju i novac dobiveni upotrijebe kako najbolje znaju. Dio neka dadu za izgovaranje obreda svete Mise za njegovu dušu.³⁹

Andrija T. i Macolo de Fanfogna, zadarski rektori 28. srpnja 1407. određuju Mateju Miršiću iz Zadra neka preda svećeniku Vlatku, kapelanu “de Volchovich” jednu kutiju sa spisima što ju je kod njega ranije položio svećenik Vlatko.⁴⁰

Pred zadarskim rektorima 24. travnja 1408. godine pojavljuje se svećenik Stjepan, sin pokojnoga Jakova, župnik Sv. Petra u selu Sv. Marija. Stjepan s drugim svjedocima izjavljuje da je pokojni svećenik Obrad umro 6. prosinca 1407. godine, a oporuku izjavio 4. prosinca. Imenovao je izvršitelje oporuke i između ostaloga odredio neka se dade njegov stariji brevijar, staroslavenski, crkvi sv. Petra u (Stomorinoselo) selu Sv. Marija.⁴¹

Oporuka svećenika Krševana Dražojevića otvorena je u Zadru 13. rujna 1408. godine i prema njoj doznajemo da je svećenik Krševan, glagoljaš i kapelan u samostanu sv. Katarine u Zadru. Između ostaloga ostavio je svojem nećaku Marku «novum breviarium et novum messaletum» uz uvjet da postane svećenik. Crkvi u Lukoranu ostavio je svoj drugi misal, a župi na Ugljanu novi i stari psaltir. Svećeniku Stjepanu Krševan je ostavio svagdanje molitve. I “orationes minores” ostavio je časnim sestrama Sv. Katarine gdje je služio kao kapelan.⁴² Ovim se donekle potvrđuje uvjerenje da su se sestre služile hrvatskim, tj. staroslavenskim jezikom.

U oporuci 20. listopada 1408. Suzana, kći pokojnoga Tome Jurjevića, a žena pokojnoga Ivana, kneza “de Berberio” ostavlja fra Mihovilu, franjevcu iz Šibenika dvije stotine libara za jedan brevijar.⁴³

U vrlo trošnom arhivskom spisu 1408. godine spominje se psaltir za koji treba godinu dana svećenik Petar služiti sv. Misu u crkvi sv. Hipolita na Ugljanu.⁴⁴

Ispred javnog bilježnika 26. listopada 1409. godine izjavljuju svjedoci da je svećenik Andrija, nekoć župnik u Pašmanu, umro 26. rujna tekuće godine i da je između ostaloga ostavio jedan misal crkvi u Pašmanu, a svojem kleriku Petru jedan “diurnale”.⁴⁵

Godine 1410., 11. siječnja ispred javnog bilježnika izjavljuju svjedoci da je u Brbinju umro svećenik Benša i da je svoj novi brevijar ostavio crkvi sv. Kuzme i Damjana u Brbinju. K tomu je odredio neka se prodaju njegov brevijar i drugi manual i od toga novca neka se dade njegovoj sluškinji.⁴⁶

³⁹ DAZd, SZN, Petrus de Sercana, sv. I, svešč. 2, fol. 2, 25. V. 1407.

⁴⁰ DAZ, Curia maior civilium Jadrensis, kutija 7, Not. Theodorus de Prandino, 28. VII. 1407.

⁴¹ DAZd, SZN, Petrus de Sercana, sv. V, fol. 106, 24. IV. 1408.; “Item reliquit ecclesie S. Petri de Villa S. Marie unum suum breviarium veterum littere sclave...”

⁴² DAZd, SZN, Theodorus de Prandino, sv. VI, svešč. 1, fol. 1, 13. IV. 1405.; Oporuka otvorena 1408. godine. “Ad hoc rogo presbiteros tamquam dominos meos precate et orate Deum pro me. Et ego prego vobis...” Zanimljiv je završetak ove oporuke.

⁴³ DAZd, SZN, Theodorus de Prandino, sv. VI, svešč. 1, fol. 2, 20. X. 1408.

⁴⁴ DAZd, SZN, Petrus de Sercana, sv. V, fol. 107.

⁴⁵ DAZd, SZN, Theodorus de Prandino, sv. VI, svešč. 1, fol. 4, 26. X. 1409.

⁴⁶ DAZd, SZN, Theodorus de Prandino, sv. VI, svešč. 1, fol. 4, 11. I. 1410.

U oporuci 23. studenoga 1410. godine svećenik Grgo, zadarski kanonik određuje neka se proda njegov brevijar i dobivenim novcem neka se isplate troškovi njegova pogreba.⁴⁷

Quido de Matafaris u oporuci 5. studenoga 1414. ostavlja sve svoje knjige svećeniku Šimunu de Matafarisu, župniku Sv. Marije Velike u Zadru, osim Biblije koju ostavlja samostanu sv. Demetrija u Zadru.⁴⁸

Svećenik Mihovil, plebanus u Sv. Mihovilu u Zadru i ujedno zadarski kanonik, u oporuci 5. prosinca 1414. uz ostalo ostavlja Andriji, sinu Pribislava «bastasij», đakonu jedan svoj brevijar i psaltir i neka se za njega moli.⁴⁹

Godine 1417. u oporuci svećenik Butko, glagoljaš oporučuje svojem đaku Cvitanu jedan psaltir i neka bude kod svećenika Petra do ređenja za svećenika. U tekstu stoji - do mlade Mise. Zatim jedan misal i brevijar ostavlja samostanu sv. Marije u Zadru i preporuča se u njihove molitve. Fra Petru i fra Fabijanu, franjevcima trećoredcima «remetama» ostavlja po jedan zlatni dukat, kao i druge vrijednosti.⁵⁰

Petar, sin Cvitka, trgovac u Zadru u oporuci od 6. studenoga 1418. ostavlja svećeniku Obradu «de Tino» osam zlatnih dukata neka se moli za njega.⁵¹ Dan kasnije, 7. XI. 1418. donosi nadopunu, kodicil, oporuke i nadodaje neka se dade jedna knjiga hrvatskome svećeniku Obradu iz Tinja i neka se moli za njega.⁵²

U Zadru 23. listopada 1426. godine izjavljuje svoju posljednju oporuku Šimun pokojnoga Bogdana, svećenik glagoljaš. Za izvršioce oporuke imenuje Filipa, primicerija zadarskoga i Petra Dragonića, kanonika u Zadru. Među ostalim određuje da se njegov brevijar proda i dobiveni novac razdijeli siromasima. Svoj misal staroslavenski ostavlja crkvi sv. Mateja u predgrađu Zadra, a psaltir ostavlja fra Fabijanu, franjevcu trećoredcu koji stanuje kod siromašnih Sv. Lazara, izvan grada Zadra.⁵³ Nešto više od godinu dana kasnije

⁴⁷ DAZd, SZN, Articutus de Rivignano, sv. V, svešč. 3, 23. XI. 1410.

⁴⁸ DAZd, SZN, Johannes de Casulis, sv. I, svešč. 3, 5. XI. 1414.; «Item dimisit omnes libros suos dicto domino Simoni excepta biblia sua quam dimisit monasterio Sti Demetrii monialium de Jadra...»

⁴⁹ DAZd, SZN, Articutisu de Rivignano, sv. V, svešč. 3, 5. XII. 1414.

⁵⁰ DAZd, SZN, Theodorus de Prandino, sv. VI, svešč. 2, Op. br. 89, 8. I. 1417/18.; «Item legavit Cuitano eius puero ducatorum quatuor. Item unum suum salterium ligatum cum corio legavit dicto Cuitano quem salterium voluit servare prefatum presbiterum Petrum donec dictus Cuitanus non erit ad etatem legitimam. Item legavit monasterio Ste Marie monialium unum suum Missale et unum Breuiarium pro anima sua... Item legavit suprascripto Cuitano eius discipulo unam suam capsam parvam...»

⁵¹ DAZd, SZN, Theodorus de Prandino, sv. VI, svešč. 2, Op. br. 97, 6. XI. 1418.

⁵² DAZd, SZN, Theodorus de Prandino, sv. VI, svešč. 2, Op. br. 97/1, 7. XI. 1418.; «Item reliquit dari domino presbitero Obrado de Tino unum librum de littera sclava ut oret Deum pro anima sua.»

⁵³ DAZd, SZN, Bartholomeus de Sarcana, sv. I, svešč. 1, Op. 23. X. 1426.; «Item voluit corpus suum sepelliri apud monasterium Scte Marie monialium de Jadra. Item reliquit suprascripto monasterio sancta Marie ducatos duos auri pro anima sua. Item voluit vendi suum breviarium et pretium cuius voluit per suos commissarios distribui et dispensari prout et sicut melius videbitur dictis suis commissariis pro anima sua. Item reliquit et dari voluit suum missalem ecclesie Sancti Mathei extra et prope civitatem Jadre pro anima sua... Item reliquit et dari voluit suum psalterium domino presbitero Fabiano qui manet cum pauperibus Sancti Lazari extra et prope civitatem Jadre.»

doznajemo kako su izvršitelji njegove oporuke Filip, primicerij i Petar Draganić, zadarski kanonik prodali njegovu kuću u području Sv. Ivana “de Posterla”, koja je bila u vlasništvu Šimuna pokojnoga Filipa de Rosa.⁵⁴ Svećenik Šimun pokojnoga Bogdana spominje se u Zadru na samom početku 15. stoljeća. Sin je pokojnoga Bogdana “de Bicina”. Sigurno, dakle, znamo da je njegov otac iz unutrašnjosti, iz sela Bicina došao u grad Zadar.⁵⁵

Par mjeseci ranije napisao je oporuku i svećenik Zortinus, zadarski kanonik, sin pokojnoga Stjepana. U oporuci 22. srpnja 1426. između ostaloga odredio je neka se jedan njegov stari brevijar dade svećeniku Jurju, zvanom Butor, njegovu ispovjedniku. Zatim jedan mali obrednik ostavlja svećeniku Marku, zvanu Zloćud, a jedan brevijar neka se proda i dobiveni novac razdijeli siromasima.⁵⁶ Kako obojica svećenika imaju nadimke, a svećeniku Marku zvanom Zloćud ostavlja obrednu knjižicu “libriciolum” za dijeljenje sakramenata, mogli bismo pretpostaviti da su knjige i ovog svećenika i mogle biti pisane glagoljicom. Međutim naglašavam, nisam našao za njih naziv “de littera sclava” - glagoljaš. A takvih podataka imamo mnogo, dok su u velikom broju vjerojatno latinske knjige.⁵⁷

U oporuci 16. ožujka 1428. godine svećenik Ivan, sin pokojnoga Vlatka Gravranića, glagoljaš, ide na hodočašće posjetiti grobove apostola sv. Petra i Pavla u Rim, te ostavlja svoj brevijar i misal sinovima Mirena, svoga brata i sinovima sestre Ruže ako bi tko od njih postao svećenik. Ako oni ne će biti svećenici, neka se onda brevijar dade crkvi sv. Stjepana u Luci, a misal neka se proda i novac dade za spokoj njegove duše. Ivan je tada bio u službi u Luci na Dugom otoku.⁵⁸

Godine 1433. nailazim na podatak da se svećenik Dujam, kapelan (nije stavljeno kojega mjesta) s jedne strane i Cvitko, njegov nećak (nije stavljeno prezime niti ime oca) obvezuju da će deset godina skupa živjeti i sve dijeliti. Nakon deset godina Dujam će uzeti jedan brevijar u vrijednosti od dvadeset dukata, a Cvitko će radi ženidbe uzeti iz zajedničkog imanja dvadeset zlatnih dukata.⁵⁹

⁵⁴ DAZd, SZN, Bartholomeus de Sarcana, sv. I, svešč. 9, 26. XI. 1427.

⁵⁵ DAZd, SZN, Matheus Salassich, sv. I, svešč. 1, fol. 1, 6. VII. 1401.

⁵⁶ DAZd, SZN, Bartholomeus de Sarcana, sv. I, svešč. 2, 22. VII. 1426.; “Item reliquit et dari voluit unum suum breviarium antichum domino presbitero Georgio vocato Butor confessorem suum pro anima sua. Item reliquit domino presbitero Marco vocato Zlochiud unum libriciolum de sacramentis pro anima sua...”

⁵⁷ DAZd, SZN, Theodorus de Prandino, sv. VI, svešč. 2, Op. br. 90, 20. IV. 1418.; Marketa udova pokojnog Maura de Matafaris ostavlja fra Martinu dominikancu deset zlatnih dukata za nabavku brevijara. “Item legavit suprascripto domino fratri Martino eius comissario ducatos decem auri pro uno breviario pro anima sua.” Svećenik i kanonik Pavao Fulčić u oporuci 11. lipnja 1442. ostavlja dva brevijara crkvi sv. Stošije. Budući da je ovaj vjerojatno i bio glagoljaš moguće se radi i o glagoljskom brevijaru.

⁵⁸ DAZd, SZN, Jacobus qu. Ostoye, sv. I, svešč. 4, Op. br. 1, 16. III. 1427./28.

⁵⁹ DAZd, SZN, Theodorus de Prandino, sv. IV, svešč. 5, fol. 9, 11. V. 1433.; “... presbiter Doymus debet primo et ante omnia accipere unum breviarium valorem ducatorum viginti...”

Godine 1435., 20. prosinca fratar Jakov pokojnoga Ivana iz Trogira, nastanjen u Zadru, daje Pavlu Šubiću jedan staroslavenski brevijar, otkupljen od Turaka koji su ga zaplijenili, a bijaše pripadao nekima od plemena Babonića.⁶⁰

Spominju se u Hrašćanima 1437. godine staroslavenski misal i brevijar u jednom uvezu, vrijednom 80 zlatnih dukata. Dokument je nepotpun, tj. nedostaje početak, odnosno počinje sada riječima i malim slovom na početku stranice “unum suum missale et unum Breviarium de littera sclava ligatorum in uno volumine..” Brevijar i misal skupa uvezani vrijede 80 zlatnih dukata. Bivši sudac sela Stjepan i sadašnji Vukašin i Gostiša, svi iz sela Hrašćana, obvezuju se dolično držati svećenika Jurja kao duhovnoga oca koji će im dijeliti svete tajne, kako to pristoji svećeniku. Oni će ga odijevati, hraniti i brinuti se za njega sve do smrti i dolično obaviti pokop. Knjiga se neće udaljavati iz sela ni za kakvu cijenu.⁶¹

Radoslav Buržazić, Morlak iz područja Šibenika, 15. veljače 1438. godine prodaje Stoislavu Ratkoviću, sucu u selu Visočani jednu knjigu u obliku brevijara na hrvatskome jeziku za deset libara.⁶²

Godine 1438., u oporuci 16. travnja, Ruža, udova pok. Radoslava Kurendića u Zadru određuje neka je pokopaju u crkvi sv. Mihovila. Četrdeset puta svetu Misu neka rekne svećenik Juraj Zubina, glagoljaš. Ostavlja jedan zlatni dukat za uvez brevijara crkve sv. Mihovila, koji neka obavi Tomaš Radašinić.⁶³

U oporuci 2. svibnja 1438. godine svećenik Nikola, sin Bogdana Lisca, župnik na Ugljanu ostavlja crkvi sv. Marije na Ugljanu svoj staroslavenski brevijar, a želi da se stari crkveni brevijar proda i novac neka se uloži u popravak crkve.⁶⁴ Dakle, ovdje su u pitanju

⁶⁰ DAZd, SZN, Nicolaus de Ho de Cremona, sv. I, svešč. 1, fol. 4, 20. XII. 1435.

⁶¹ DAZd, SZN, Nicolaus Benedicti, sv. I, svešč. 2/1436. – 3. IV. 1437.; Početak dokumenta nedostaje ovdje ga donosim cijeloga kako stoji kod bilježnika: “unum suum missale et unum breviarium de littera sclava legatis in uno volumine valoris ducatorum LXXX ad habendum tenendum possidendum gaudendum et perpetuis temporibus usufructandum cum hac condicione, quod dictum missale et breviarium dicta fraternalia non possit vendere, donare aliquomodo vel quovis modo alio malignare, promittens insuper dictus presbiter Georgius promissit dicte fraternalie bene et fideliter servire: videlicet missas celebrare et alia divina sacramenta administrare quam diu posit et natura vires sibi ministrabit. Et hoc ideo dictus presbiter Georgius fecit et versa vice dicta fraternalia et presentibus Stephanus iudex antiquus et Vulcasius iudex modernus et Gostisich omnes de dicta villa Hraschiane solemniter stipulantibus promisserunt eidem presbitero Georgio eum bene et honeste tractare, tamquam patrem ipsorum spiritualem, eumque honorifice ac debito modo manutenerere et nutrire ut decet sacerdotem ac ei de competenti vestitu providere usque ad mortem suam ipsumque in morte sua honorifice sepelire. ... Actum Jadre in platea magna. Ser Zianus de Carbono examiner.” Mislim da se tekst odnosi na kraj ožujka 1437. godine (bilj. 29, str. 39–40).

⁶² DAZd, SZN, Nicolaus de Rossis de Pisis, sv. I, svešč. 1, fol. 1, 15. II. 1437./38., str. 10, b. 99.

⁶³ DAZd, SZN, Jacobus qu. Ostoye, sv. I, fol. 4, Op. br. 80, 16. IV. 1438.; I sv. I, svešč. 3, fol. 3, Testamenti registrati, 16. IV. 1438.; “Item voluit dari pro ligatura unius breviarii ecclesie Sti Michaelis quod breviarium ligare debet Tomassius Radossinich habitator Jadre, ducatum unum auri pro anima sua et dicti qu. Radoslavi viri sui...” I ostavila je jednu grgurevsku misu neka rekne Juraj Zubina, svećenik glagoljaš.

⁶⁴ DAZd, SZN, Jacobus qu. Ostoye, sv. I, svešč. 3, fol. 3, 2. V. 1438.; “Item reliquit dicte ecclesie Ste Marie de Igliano unum suum bonum breviarium cum hac condicione quod procuratores eiusdem ecclesie Ste.

dva brevijara. Jedan posjeduje crkva, drugi svećenik. Svećenik ne želi da crkva ostane bez brevijara, ostavlja joj svoj, vjerojatno nov i dobre kvalitete, a stariji neka se upotrijebi za popravak crkve.

U oporuci 11. listopada 1438. godine, svećenik Butko pokojnoga Radoslava, župnik u Povljani, uz druge materijalne i novčane vrijednosti ostavlja bratovštini bičevalaca u Sv. Silvestru u Zadru jedan staroslavenski lekcionar (unum librum lectionum de littera sclava), neka se ne otuđuje nikada i neka ga upotrebljavaju službenici dotične bratovštine dokle god bude upotrebljiv. Jedan brevijar ostavlja crkvi sv. Mihovila u Dolnjavasi, u Krbavi i neka se za njega mole. Ostavlja svojem đakonu, đaku Jakovu jedan lekcionar na hrvatskom jeziku i neka se moli za njega.⁶⁵

Knjige su posjedovale bratovštine, oltari, crkve, svećenici i pojedini vjernici. Knjige su se čuvala, pazile i nekada veoma dragocjenim materijalom oblagale i uvezivale. Prigodom sastavljanja oporuke Antuna, sina pokojnoga Dragoja mornara, 24. studenoga 1437. prisutan je kao svjedok Tomaš Radašinić.⁶⁶ Pola godine kasnije u oporuci 16. travnja 1438. godine Ruža, udova Radoslava Kurendića određuje neka knjigoveža Toma Radašinić uveže brevijar u crkvi sv. Mihovila u Zadru i neka za nju izgovori grgurevsku sv. misu svećenik Juraj Zubina, glagoljaš.⁶⁷ Desetak godina kasnije, 8. siječnja 1451. nalazim podatak da Stanka, udova pokojnoga Tomaša knjigoveže prodaje kuću na području «Plancheti» u Zadru.⁶⁸

U prisutnosti svjedoka, plemenitih Grge Tetrika i Nikole Nassisa, građana zadraskih, 9. travanja 1440. prave ugovor, s jedne strane: svećenik Marko Marijašević i svećenik Pavao, župnik crkve sv. Mihovila u Rogovu, Pavao Maročić, sudac rečena sela te Mikula Mikulić, Tomaš Stagličić, Milat Vuković, Juraj Grzanić, Martin Jusinić, Pertrica Franković, Grgo Kršulić, svi iz sela Rogovo i, s druge strane, Matej Kršulić iz Vrbice u ime župe i bratstava Rogova. Svećenik Marko Marijašević obvezuje se da će nakon smrti ostaviti svoj brevijar rečenoj bratovštini, u ime cijele župe sv. Mihovila u Rogovu. Taj brevijar neće prodavati niti na bilo koji način otuđiti. Ukoliko bi napravio kakav ugovor u svezi toga brevijara, ugovor je nevaljan. Nakon smrti Marka bratovština će taj brevijar uzeti i neće ga nikada prodavati niti otuđiti. Bratovština se obvezuje da će

Marie teneantur et debeantur vendere breviarium antiquum eiusdem ecclesie et pretium eius voluit expendi in reparatione ecclesie predictae pro anima sua...”

⁶⁵ DAZd, SZN, Jacobus qu. Ostoye, sv. I, svešč. 3, fol. 3, 11. X. 1438.; “Item reliquit fraternitati Sti Silvestri verberatorum de Jadra oves decem quas tenet ad pasculum Lucas de Poveglina de dicta insula Pagi et unum manuale certis offitiis annualibus inter scriptum in littera sclava super pergameneo et voluit quod dictum manuale non posit vendi nec aliquo modo malingnari sed voluit ipsum esse perpetuo per manus officialium dicte fraternitatis Sti Silvestri donec durabit dictum manuale. Item reliquit et dari voluit unum suum Breviarium ecclesie Sti Michaelis de villa vocata Dolgnavas de Corbavia pro anima sua. Item reliquit Jacobo diacono qui ad presens stat cum dicto testatore unam suam clamidem et unam suam soccam de rassa nigra et unum librum lectionum de littera sclava ut oret Deum pro anima sua...”

⁶⁶ DAZd, SZN, Jacobus qu. Ostoye, sv. I, svešč. 4, Op. br. 79, 24. IX. 1437.

⁶⁷ DAZd, SZN, Jacobus qu. Ostoye, sv. I, svešč. 4, Op. br. 80, 16. IV. 1438.

⁶⁸ DAZd, SZN, Johannes de Calcina, sv. VIII, svešč. 1, br. 7, 8. I. 1451.

svećeniku Marku za vrijeme njegova života davati za uzdržavanje dvadeset i četiri kvarte žita, «ordei quartas», meda osam četvrti, šesnaest “modia” vina, dvanaest «staria» ulja te kuću u kojoj sada Marko stanuje. Ugovor je sklopljen u biskupskoj palači u prisutnosti nadbiskupa Lovre Venerija.⁶⁹

Jelena, majka pokojnoga svećenika Jurja, nekoć župnika u crkvi sv. Nikole u Crnome, 7. svibnja 1440. prodaje župi (fratalie parocchie Sti. Nicolai) sv. Nikole u Crnome stroslavenski brevijar za trideset zlatnih dukata.⁷⁰ Svećenik Petar, glagoljaš, kapelan u crkvi sv. Nikole u Crnome i Šimun Čipčić iz Crnoga plaćaju dio brevijara koji je Jelena prodala dotičnoj župi. Brevijar je u potpunosti isplaćen 30. prosinca 1441., piše u javnom spisu.⁷¹

Svećenik Jurša pok. Mateja, glagoljaš, u oporuci u Zadru 23. veljače 1442. ostavlja svoj misal «scriptum in littera sclava» neka se proda i od dobivene cijene neka se dade njegovu bratu Ivanu Matijeviću pedeset libara malih, a brevijar neka se pošalje u crkvu sv. Marije u Modrušu.⁷² Osam dana kasnije pravi izmjenjenu oporuke i određuje neka se brevijar proda i od njegove cijene neka se uloži u popravak crkve sv. Mihovila u Zadru, gdje želi biti pokopan, a drugih deset zlatnih dukata neka se uloži u izgradnju zvonika katedrale sv. Stošije.⁷³ Dosta često u bilježničkim spisima spominju se i knjige svećenika za koje nismo sigurni da su staroslavenske, makar bi neke mogle biti. Tako u svojoj oporuci zadarski kanonik Pavao Fulčić 11. lipnja 1442. ostavlja dva brevijara, jedan manji, a drugi veći, crkvi sv. Stošije.⁷⁴ Budući da je Pavao, kanonik zadarski glagoljaš koji je bio nadarbenik crkve sv. Ivana nisu li upravo njegovi brevijari staroslavenski? Svećenik Mihovil Jasnić, sin pokojnoga Galcija iz Zadra, 23. ožujka 1443. obvezuje se Nikoli pok. Benedikta, primiceriju zadarskome i plebanu crkve sv. Marije Svećeničke da će mu vratiti dva brevijara koja je uzeo iz dotične crkve. Ukoliko mu ih ne vrati, neka slobodno proda njegov vrt i zemlju.⁷⁵

Damjan pokojnoga Ambrozija, svećenik glagoljaš, stanovnik Zadra 22. veljače 1445. godine prodaje Ifanu Stojaniću iz Jasenova u području Nina jedan staroslavenski

⁶⁹ DAZd, SZN, Nicolaus Benedicti, sv. I, svešč. 6, 9. IV. 1440.; “Presbiter Marcus Mariasevich ex una parte et presbiter Paulus parochianus ecclesie Sti Michaelis de Rogovo...”

⁷⁰ DAZd, SZN, Nicolaus Benedicti, sv. I, svešč. 6, 7. V. 1440.; “Elena mater q. presbiteri Georgij olim parochiani de villa Cerno et Paulus frater dicti q. presbiteri Georgij per se suosque heredes et successores jure directi dominij et proprietatis dederunt vendiderunt et tradiderunt fratalie parocchie Sti Nicolai de Cerno unum totum et integrum breviarium de littera sclava quod fuit dicti q. presbiteri Georgij. Et hoc pro pretio et nomine precij ducatorum triginta auri boni justi et legalis ponederis ...”

⁷¹ DAZd, SZN, Simon Damiani, sv. I, svešč. 1, fol. 1, 26. VI. 1441.

⁷² DAZd, SZN, Johannes de Calcina, sv. VIII, svešč. 3, Op. br. 9, 23. II. 1441./42.

⁷³ DAZd, SZN, Johannes de Calcina, sv. VIII, svešč. 3, Op. br. 10, 2. III. 1441./42.

⁷⁴ DAZd, SZN, Nicolaus Benedicti, sv. I, svešč. 8, 11. VI. 1442.; “Item reliquit fabrice Sante Anastasie de Jadra duo sua brevitaria pro anima sua unum magni voluminis et aliud minoris quod acomodavit venerabili viro presbitero Missolo coanonico Jadrensis...”

⁷⁵ DAZd, SZN, Johannes de Calcina, sv. I, svešč. 2, fol. 5, 23. III. 1442./43.

misal pisan na janjećoj koži. Brevijar vrijedi 21 zlatni dukat. Kupac je dao odmah 11 zlatnih dukata, a drugi dio isplatit će do blagdana Uznesenja Blažene Djevice Marije u kolovozu.⁷⁶

Stanko Pripković, gastald “de villa Cucila”, u oporuci 14. travnja 1445. određuje da se za dvadeset libara pomogne nabaviti za crkvu sv. Kuzme i Damjana u Slivnici bilo kalež, bilo misal, bilo brevijar.⁷⁷

Juraj, subđakon, glagoljaš “de littera sclava” iz Srignja, 27. svibnja 1445., na blagdan Tijelova u Zadru prodaje staroslavenski brevijar Ivanu Kordici, župniku sv. Marije Magdalene u Bužanima za 27 zlatnih dukata. Ugovor je napravljen pred svjedocima; Jakovom, sinom pokojnog Ivana, župnikom u Sv. Jurju, u selu Hrašćane, u Vranskom distriktu i Radojem Vučićem, magistrum kaligarom te Antunom pokojnoga Luke, trgovcem iz Zadra.⁷⁸

Svećenik Pavao Ratković boravi u hospitalu siromašnih leproza, pravi oporuku 28. listopada 1446. i određuje neka se njegov brevijar dade Mateju, đakonu, njegovom nećaku koji stanuje kod svećenika Šimuna u Banju, i to neka mu se dade kada bude slavio mladu Misu.⁷⁹

U oporuci, svećenik Petar Petrović, župnik u Crnome 12. siječnja 1447. godine ostavlja jedan zlatni dukat za pomoć pri nabavci jednog misala za crkvu sv. Nikole u Crnome. Zatim određuje neka se njegov psaltir, s nekim posjedima, proda i od novca neka se isplati kuća koju je kupio u gradu Zadru.⁸⁰

Lucija, udova pokojnoga Mandalucija, stanovnica Zadra u oporuci 3. studenoga 1447. ostavlja raznim zadarskim bratovštinama po nešto novca, a bratovštini Sv. Marije spomenuta “capeliza” ostavlja šesnaest zlatnih dukata za nabavku jednog misala.⁸¹

Svećenik Petar Kršavić, župnik u Luci 21. veljače 1449. imenuje zakonskim predstavnikom magistra Dunjma Matafarića, stanovnika Zadra da u njegovo ime preuzme jednu staroslavensku knjigu koju mu je oporučno ostavio pokojni svećenik Juraj Ugrižak iz Ugljana.⁸²

⁷⁶ DAZd, SZN, Simon Damiani, sv. I, svešč. 2.

⁷⁷ DAZd, SZN, Nicolaus Benedicti, sv. II, svešč. 3, 14. IV. 1445.

⁷⁸ DAZd, SZN, Jacobus qu. Ostoye, sv. I, svešč 7, 27. V. 1445.; “Presbitero Jacobo filio qu. Johannis parochiano S. Georgij de villa Hraschiane districtus Aurane magistro Radoye Vulccich caligario et Ser Antonio filio qu. Luce merzario habitatoribus Jadre ect. Juray subdiaconus littere sclave filius qu. Juannj Sandagli prout asseruit de ultramontane de loco vocato Zrigno per se suosque heredes et successores jure proprio et in perpetum vendidit tradidit et consignavit dopno presbitero Juanno Corddice de littera sclava parochiano ecclesie S. Marie Magdalene hospitalis loci vocati Buzane etiam in partibus ultramontanis ibi presentem ementi et recipienti pro se suisque heredibus et successoribus unum suum Breviarium de littera sclava ...”

⁷⁹ DAZd, SZN, Johannes de Calcina, sv. VIII, svešč. 3, Op. br. 34, 28. X. 1446.

⁸⁰ DAZd, SZN, Nicolaus Benedicti, sv. II, svešč. 5, 12. I. 1446./47. str. 70, bilj. 29.

⁸¹ DAZd, SZN, Nicolaus Lupovich, sv. I, svešč. 4, Op. br 7, 3. XI. 1447.; “Item reliquit supradicte fratralie Ste Marie vocate Capelliza ducatos sexdecim auri... emere unum Misalle pro dicta ecclesia.”

⁸² DAZd, SZN, Johannes de Calcina, sv. III, svešč. 5, fol. 1, 21. II. 1448./49.

Svećenik Petar, sin Mikule Kršavića, 12. siječnja 1460. piše oporuku i među ostalim ostavlja “ošće Ivanu žaknu svite moe vadane tude, a saltir moi s protribami da mus e da, kada bude akolit”, a dvojici drugih “žakana”, Matiju i Tomanu, ostavlja nešto novca.⁸³ Ivan je đak koji još nije klerik jer nije još primio niti red akolita, a ostala dvojica bi mogli biti klerici pa i đakoni.

Jurko Garković iz Krbave kao zakonski predstavnik crkve sv. Jakova iz Krbave i kao službeni predstavnik Jelene, svoje sestre i nećakinje pokojnoga svećenika Jakova, župnika Sv. Marije na Pašmanu, 10. listopada 1449. prima jednu staroslavensku knjigu što ju je pokojni Jakov, svećenik ostavio crkvi sv. Jakova u Krbavi. Jurko je još primio za svoju sestru i četiri zlatna dukata što joj ih je ostavio pokojni svećenik Jakov.⁸⁴

Toman, župnik Sv. Kuzme i Damjana u Zadru, u oporuci 19. srpnja 1450. piše da želi ići na hodočašće u Rim i ostavlja svećeniku Luki Kisaniću jedan brevijar i neka se moli za njega Bogu.⁸⁵

U ovom dijelu, kao i u drugim razdobljima, ne donosim brojne knjige koje su najvjerojatnije na latinskom jeziku. A takvih knjiga bilo je dosta kod svećenika, a i u nekim oporukama vjernika nađe se njihov spomen.⁸⁶

KNJIGE GLAGOLJAŠA U DRUGOJ POLOVICI 15. STOLJEĆA

U drugoj polovici 15. stoljeća imamo obilje podataka o knjigama glagoljaša. Kako je bilo dosta klerika, svećenika, redovnika i redovnica, onda je to razumljivo. Svaki svećenik posjedovao je jednu i više knjiga. Naime, svećenikova je dužnost bila svagdanja molitva oficija – časoslova pa možemo pretpostaviti da je svaki svećenik imao knjigu dnevnih molitava odnosno časoslov.

⁸³ Đuro ŠURMIN, *Hrvatski spomenici*, Zagreb, 1898., str. 221–222, 12. I. 1460.

⁸⁴ DAZd, SZN, Nicolaus Benedicti, sv. I, svešč. 12, 10. X. 1449.; “Jurco Garrchovich de Corbavia tamquam procurator et procuratorio nomine ecclesie Sti Jacobi de Corbavia et etiam tamquam procurator Elene sororis sue et neptis qdam presbiteri Jacobi parochiani Sante Marie de Insula Pisamni sponte et ex certa scientia nulloque errore ductus aut vi vel metu coactus fuit confessus et contentus habuisse et recepisse sibique datum et consignatum fuisse nomine supradicte ecclesie Sti Jacobi de Corbavia unum librum de littera sclava quem dictus qu. presbiter Jacobus reliquit predictae ecclesie Sti Jacobi de Corbavia in suo ultimo testamento...”

⁸⁵ DAZd, SZN, Thomas Tiscavac sv. I, svešč. 3, 19. VII. 1450.; “Item legavit presbitero Luca Chissani piscatoris Jadre unum Breviarium ut teneatur orare Deum pro anima sua.”

⁸⁶ Svećenik Luka, arhidakon zadarski, sin pokojnoga Brajka u oporuci od 17. svibnja 1417. godine ostavlja crkvi sv. Stošije u Zadru djelo sv. Augustina “De civitate Dei, Item unum Uguntionem, Item Pipiam, Item salterium glossatum. Item breviarium suum maius. Item Dialogum Sti Gregorii...”; DAZd, SZN, Theodorus de Prandino, sv. VI, svešč. 2, Op. br. 84, 17. V. 1417.; Dvije godine kasnije svećenik Luka, zadarski kanonik ostavlja crkvi sv. Marije u Pagu “suum Breviarium magnum... Item legavit ecclesie Ste Anastasie de Jadra duos sua volumina Bible...” i druge knjige; DAZd, SZN, Theodorus de Prandino, sv. VI, svešč. 2, Op. br. 105, 22. IV. 1419.; Zadarski nadbiskup Luka de Firmo u oporuci 14. I. 1419. ostavlja punu jednu škrinju knjiga i određuje da se dostavi samostanu sv. Augustina u Fermu, otkuda je bio došao za zadarskoga nadbiskupa; DAZd, SZN, Theodorus de Prandino, sv. VI, svešč. 2, Op. br. 113, 14. I. 1419./20.

Svećenik Tomano, župnik Sv. Kuzme i Damjana u Zadru, ide na hodočašće u Rim i 19. srpnja 1450. piše oporuku. Između ostaloga, ostavlja svećeniku Luki jedan svoj brevijar i neka se za njega moli Bogu.⁸⁷

Kako je bio ukraden staroslavenski brevijar župe i crkve sv. Bartola u Tercima, 11. travnja 1451. župska zajednica, predvođena svojim predstavnicima, otkrila je tko bi mogao biti za to odgovoran. Juraj Lučić iz sela Sitnice obvezuje se da će brevijar vratiti ili isplatiti dvadeset i šest zlatnih dukata Ivanu Vulčiniću i Jurju Pauloviću, predstavnicima župe.⁸⁸

U oporuci 21. rujna 1452. Lucija, žena Franje Merlina, stanovnica Zadra, daje dio svojih sredstava za izgradnju oltara posvećena Blaženoj Djevici Mariji u crkvi sv. Bernardina, u hospitalu što ga je nedavno dao napraviti Theodorus de Prandino. Neka se nabavi jedna slika za oltar, nešto paramenata, kalež i jedan misal u vrijednosti od 10 zlatnih dukata.⁸⁹

Svećenik Karin, nekoć župnik u Pašmanu, a sada, 20. studenoga 1452. regularni kanonik Sv. Jeronima, nastanjen u Rimu kod Sv. Nofrija, odriče se i daje u korist Juanusija Žilića, stanovnika Zadra, svoj staroslavenski misal što ga je položio kod Marka Pokrjačića, u selu Dragovancima. Juanusije daje i neke odjevne predmete Juanusiju, i to sve iz ljubavi, jer ga je u zadnjih nekoliko mjeseci pazio i uzdržavao u svojoj kući za vrijeme njegove teške bolesti.⁹⁰

13. kolovoza 1454. Grgur Mrganić pred javnim bilježnikom u Zadru zakonski ovjerovljuje i potvrđuje da izvršava dio oporuke pokojnoga svećenika Jurja, sina pokojnoga Stjepana, bivšega župnika na Trsatu. On prenosi i daje njegove staroslavenske knjige, i to jedan veliki i lijepi staroslavenski brevijar, jednu knjigu sv. Ivana Zlatoustoga te mali dnevni molitvenik, sve pisane glagoljicom, samostanu sv. Mihovila na Zaglavu. Zatim predaje iz oporuke pokojnoga Jurja jednu knjigu pisanu glagoljicom, uvezanu u crnu kožu, koja opisuje život Kristov, fra Martinu za samostan sv. Ivana u Zadru. Zatim predaje samostanu sv. Pavla na Školjiću knjigu propovijedi koja počinje prvom nedjeljom Četrdesetnice te knjigu zakona, obje na hrvatskom, pisane glagoljicom.⁹¹

⁸⁷ DAZd, SZN, Thomas Tiscovaz sv. I, svešč. 3, Op. 19, VII. 1450.

⁸⁸ DAZd, SZN, Simon Damiani, sv. II, svešč. 3, fol. 14, 11. IV. 1451.; “Johanni Vulcinich et Georgio Paulovich gastaldionibus dicte ecclesie et fraternitatis Sti Bartholomei de dicta villa Tarcici... de duobus alterum facere aut ipsi ecclesie et fraternitati dictum breviale reddere et consignare hinc usque ad festum Ascensionis Domini proxime venturum, aut per valore dicti brevalis ipsi ecclesie et fraternitati dare solvere et numerare in prompta pecunia in ipso termino ducatos viginti sex auri...”

⁸⁹ DAZd, SZN, Nicolaus Benedicti, sv. II, svešč. 6, 21. IV. 1452., str. 73, bilj. 29.

⁹⁰ DAZd, SZN, Simon Damiani, sv. III, svešč. 4, fol. 5, 20. XI. 1452.; “... pro allendo manutenendo et nutriendo ipsum presbiterum Carinum qui nuperime pluribus mensibus et diebus jacuit valde infirmus febre in lecto domui dicti Juanussii...” Godinu dana kansije Juanusije Žilić, seljak “zapator” uzima neku zemlju na području Zadra za obradu; DAZd, SZN, Simon Damiani, sv. III, Svešč. 4, fol. 9, 20. X. 1453.

⁹¹ DAZd, SZN, Nicolaus Benedicti, sv. I, svešč. 15, 13. VIII. 1454., str. 55, bilj. 29; Vidi Knj. Gl., str. 10–11.

Kako je vidjeti, Stjepan knjige sigurno nije kupovao da bi ih ostavio, nego ih je sam posjedovao i prije smrti oporučno namijenio novim vlasnicima. Imao je šest knjiga, ali to ne znači da ih nije bilo i još.

U oporuci Nikola, svećenik župnik u selu Blato, 11. lipnja 1454. ostavlja jedan staroslavenski brevijar svećeniku Grubiši u selu Grusi, uz napomenu da nakon smrti Grubiše brevijar ostane crkvi sv. Tome u Blatu. Ukoliko don Grubiša ne bi taj brevijar pazio i čuvao, neka ga uzmu prokurator crkve sv. Tome i ranije. Zatim ostavlja jedan psaltir svojem kleriku Andriji, sinu Stoimanovu iz Zdahova.⁹²

Gruba, «magistra», udova pokojnoga Lovre tabernaria (krčmara) 29. rujna 1454. u oporuci ostavlja skoro svim samostanima u Zadru ponešto novca. Zatim Marceli, redovnici u ninskoj Sv. Mariji ostavlja trideset libara da si nabavi knjigu koju želi, a zauzvrat neka izgovori jedan psaltir za njenu dušu.⁹³

Cvitan Zoranić iz Bokanjca sastavlja oporuku 18. srpnja 1455. godine i imenuje izvršiteljicama svoje dvije kćeri Jelenu i Staju te svoga zeta Radoslava Gerčića iz Suhovara. Ostavlja Šimunu i Marku, sinovima Radoslavovim jedan novi, pozlaćeni misal te novi brevijar, i to u slučaju da jedan od njih postane svećenik. Ako ne postane, neka izvršitelji uredi kako najbolje znaju i podijele kako im se čini zgodno. A svojem nećaku Kuzmi, svećeniku u selu Račica, ostavlja nešto blaga.⁹⁴

Svećenik Juraj Premčić, župnik u selu Jasenovo u ninskom distriktu, 22. rujna 1455. godine, obvezuje se svećeniku Krešulu Čeljuhničiu iz Zadra napisati do Uzašašća staroslavenski misal po običaju rimske crkve sa svim obredima potrebnima u crkvi. Krešulo će dati papir i 150 libara za taj posao svećeniku Jurju.⁹⁵

Godinu dana kasnije, 22. prosinca 1455. ser Donat Krešava prima od fratra Jurja, zvanog Isten, staroslavenski brevijar za crkvu sv. Ivana u Tinju i obvezuje se da će ga vratiti ili platiti stotinu i dvadeset libara. Isti dan od njega ga, u ime župe sv. Ivana u Tinju, prima Jakov Bošković uz iste uvjete.⁹⁶

⁹² DAZd, SZN, Simon Damiani, sv. VII, svešč. 1, fol. 1, 11. VI. 1454.; “Item reliquit presbitero Grubisse de villa Grussi unum suum breviarium de littera sclava in vita ipsius Grubisse tantum. Et post mortem eius reliquit dictum breviarium ecclesie Sti Thome de Blata. Cum hoc quod dictus presbiter Grubissa dictum breviarium non tenet bene, et id male tractaret quod advocati dicte ecclesie sive procuratores debeant dictum breviarium accipere per dictam ecclesiam... Item reliquit Andree clerico suo et filio Stoimani de Sdachovo unum suum psalterium...” Nakon godinu i pol, 1. prosinca 1455. ninski biskup Natalis, nakon smrti svećenika Mateja u župi Visočane, na prijedlog patrona i ustanovitelja crkve sv. Mihovila u Visočanima, imenuje za župnika Grubišu, sina Dragaša Hostojića, svećenika iz Grusija, za župnika u Visočanima; DAZd, SZN, Johannes de Parentio, sv. I, svešč. 1, I. XII. 1455.

⁹³ DAZd, SZN, Nicolaus Lupovich, sv. I, svešč. 4, Op. 29, IX. 1454.; “Idcirco magistra Gruba relicta q. Laurentii tabernarii... Item reliquit domine Marcelle moniali monasterii Ste Marie monialium de Nona libras triginta parvorum pro quibus sibi dicti commissarii debeant emere aliquem librum quem voluerit dicta Marcella ... unum psalterium pro anima sua usque ad annos decem.”

⁹⁴ DAZd, SZN, Franciscus Grisini, sv. III, svešč. 1, Op. br. 1, 18. VII. 1455.

⁹⁵ DAZd, SZN, Simon Damiani, sv. 3, svešč. 4, fol. 16, 22. IX. 1455.

⁹⁶ DAZd, SZN, Simon Damiani, sv. 3, svešč. 4, fol. 17, 22. XII. 1455., Fra Juraj zvani Išten je monah u samostanu sv. Kuzme i Damjana i javlja se u više dokumenata.

Svećenik Šimun Perković, arhipresbiter Luke, u Zadru, pred javnim bilježnikom izjavljuje svoju oporuku 5. srpnja 1456. godine. Imenuje izvršitelje; Bartolomeja, svećenika i župnika u Kobileglaviću i Jakova Pridanovića iz Zadra. Ako umre u Zadru, neka ga pokopaju u crkvi sv. Marije Svećeničke. Ako umre izvan grada, neka ga pokopaju u crkvi sv. Mihovila u Trnovu. Svoju kuću u Zadru ostavlja Jurju, sinu Antunovu, svome duhovnome posinku. Svećeniku Ratku Bosniću ostavlja kuću u Crnome u zaseoku Pastošćak. Zatim ostavlja svoj misal crkvi u kojoj bude pokopan. Jedan brevijar ostavlja đakonu Petru Bosniću. A Cvitanu Posariću, đakonu iz Podvršja ostavlja svoj veći brevijar i neka se moli za njega.⁹⁷

Šestorica svećenika glagoljaša 20. listopada 1456. godine idu u križarski rat u Ugarsku i prije odlaska kupuju (ili posuđuju) jedan staroslavenski brevijar manjega obujma koji će nositi sa sobom. Ukoliko ga ne vrate, njihovi jamci se obvezuju da će ga isplatiti u vrijednosti od 32 zlatna dukata.⁹⁸

Dobrica, udova Martina Stohara iz Sali, kao izvršiteljica oporuke svoga muža, 14. prosinca 1456. godine prodaje jedan vinograd kako bi ispunila muževu želju da se od toga novca nabavi knjiga fratru Grgi, njenom sinu. Oporuku je Martin napisao 25. studenoga 1452. godine. Prodala je zemlju u Salima Šimunu Maruniću za 45 libara. Zemlja se nalazi na terenu Grge pokojnoga Jure de Zadulinisa.⁹⁹

Bratovština u selu Tršci 9. travnja godine 1457. kupuje glagoljski misal za 86 libara.¹⁰⁰ Kao što smo već naveli, knjige su posjedovali župnici, kapelani, crkve, bratovštine, pojedinci. Knjige su se prepisivale i naručivale, oporučivale i ostavljale u naslijeđe mlađem naraštaju, rodbini, prijateljima, klericima, sinovcima, obitelji i drugim nasljednicima.

Svećenik Šimun Stravilić 20. svibnja 1457. godine u oporuci ostavlja Jurju, sinu svoje sluškinje Margarete knjigu za učenje latinskoga jezika (Donata), zatim jedan psaltir i «regulas», latinsku gramatiku. U svojem posjedu ima i jednu knjigu na hrvatskom jeziku uvezanu u crnu kožu koja se nalazi u kući gospođe Franjice.¹⁰¹

⁹⁷ DAZd, SZN, Nicolaus Benedicti, sv. I, svešč. 17, 5. VII. 1456., str. 58, bilj. 29.

⁹⁸ DAZd, SZN, Johannes de Calcina, sv. V, svešč. 7, fol. 1, 20. X. 1456.; Vidi prema izvorima.

⁹⁹ DAZd, SZN, Johannes de Calcina, sv. V, svešč. 8, fol. 1, 14. XII. 1456.; “Dobrica relicta q. Martini Stohara de Insula Sale tamquam commissaria dicti q. viri sui qui ordinavit vendi infrascripta sua capita vitum et de illo pretio emi unum librum fratri Gregorio filio suo prout plenius constat in eius ultimo testamento 1452. die 25 novembris...”

¹⁰⁰ Tomislav RAUKAR, *Zadar u XV. stoljeću*, Zadar, 1977., str. 35, bilj. 43; DAZd, SZN, Simon Damiani, sv. IV, svešč. 5, fol. 2, 9. IV. 1457.; “Presbiter Georgius Zubina de littera sclava habitator Jadre per se suosque heredes et successores dedit et vendidit et tradidit Ser Johanni de Calcina notario et civi Jadre, Vucine Crixeovich, Martino Marich, Milaca et Radoi Vuoinch de villa Tarcice districtus Jadre ibi presentibus et ementibus nomine et vice fraternitatis totius ville predictae unum suum missale novum de littera sclava in carta pergamina pro pretio librarum octuaginta sex...”

¹⁰¹ DAZd, SZN, Johannes de Parentio, sv. I, svešč. 4, 20. V. 1457.; “Item reliquit Georgio filio dicte Margarite Donatum, Psalterium et Regulas. Item dixit habet certum librum in littera sclavica cohoptum de

Don Petar Kršavić, sin Mikule Kršavića, župnik u Luci na Dugom otoku, godine 1460. piše oporuku i ostavlja psaltir svom đaku Ivanu, s time da mu ga se daje kada postane svećenik.¹⁰²

Jakov Blažević, staroslavenski prepisivač, u Zadru 9. lipnja 1460. obvezuje se prepisati jedan misal za dvadeset i sedam zlatnih dukata.¹⁰³

O knjigama su vodili brigu svećenici, a i laici koji su se brinuli oko dobavljanja knjiga. Ovdje ću donijeti tri slučaja u kojima se možda ne radi o knjigama na staroslavenskom jeziku, ali bi to mogle biti. Svećenik Tomano pok. Cvitana u Zadru, u oporuci od 20. listopada 1462. godine ostavlja svoj brevijar svećeniku Šimunu i preporuča se u njegove molitve.¹⁰⁴ U oporuci 20. siječnja 1466. Cota, žena Šimuna de Ciprianisa, određuje neka se nabavi jedan misal za crkvu sv. Marije Svećeničke, u vrijednosti od dvadeset zlatnih dukata.¹⁰⁵

U oporuci 6. ožujka 1466. svećenik Ivan, sin pokojnoga Jakova Bledine ostavlja jedan brevijar kleriku Tomašu, prisvojenom sinu magistra Jurja, a kumčetu oporučitelja, i to neka mu se daje kada postane subđakon. U slučaju da umre prije nego postane subđakon, neka se knjiga proda i novac daje za izgovaranje obreda sv. Mise. K tomu, ostavlja mu sve druge svoje knjige.¹⁰⁶ Godinu dana kasnije, Luka pok. Stipka, zadarski kanonik, 13. kolovoza 1467. godine u oporuci određuje neka se dva sveska Žića otaca “Vita patruum” daju crkvi sv. Jeronima na Ugljanu.¹⁰⁷

Svećenik Šimun Perković, arhipresbiter Luke 26. lipnja 1467. godine posinovljuje svećenika Cvitana Posarića i ostavlja mu sve svoje stvari i knjige u naslijeđe, kao i mnoge druge vrijednosti; kuću, robu, namještaj i drugo.¹⁰⁸

Juraj Tarhnić, župnik Sv. Marije u Salima 11. listopada 1466. piše oporuku i određuje neka se sve njegove knjige prodaju i neka se plate troškovi jednom hodočasniku

nigro et legatum ad modum grecie q liber est in domo dicte domine Franice, quem voluit restitui sibi. Item dixit...”

¹⁰² Đuro ŠURMIN, *Hrvatski spomenici*, Zagreb, 1898., str. 221–222.

¹⁰³ DAZd, SZN, Johannes de Calcina, sv. V, svešč. 7, fol. 5, 9. VI. 1460.; “... de novo scribere et facere unum missale in littera sclava in carta pergamina cum optimo atramento et super bona carta et quod littera debeat esse pulchra...”

¹⁰⁴ DAZd, SZN, Simon Damiani, sv. VII, svešč. 2, Op. br. 85, 20. X. 1462.

¹⁰⁵ DAZd, SZN, Nicolaus Benedicti, sv. II, svešč. 11, 20. I. 1466.; “Item voluit et reliquit quod ematur unum missale pro supradicta ecclesia Ste Marie Presbiterorum valoris ducatorum viginti auri pro anima sua.”

¹⁰⁶ DAZd, SZN, Nicolaus Lupovich, sv. I, svešč. 4, Op. br. 45, 6. III. 1466.

¹⁰⁷ DAZd, SZN, Nicolaus Benedicti, sv. II, svešč. 2, Op. br. 23, 13. VIII. 1467.; “Item reliquit duo sua volumina in quibus continetur vita patrum sanctorum loco seu Monasterio Scti Hyeronimi de insula Ugliani fratrum minorum de observantia pro anima sua.”

¹⁰⁸ DAZd, SZN, Gregorius de Bosco, sv. I, svešč. 2, 26. VI. 1467.; “ in perpetuum dedit tradidit et donavit venerabili viro presbitero Civitano Posarich suo dilectissimo filio adoptivo ibidem presenti recipienti et acceptanti pro se suisque heredibus et successoribus omnia et singula bona sua: terras, domos, vineas, libros et quaecumque alia bona sua mobilia et stabilia... excepta una domo positam ad Campum prope ecclesiam Sti Georgii...”

u Rim, za njega i dušu njegovih pokojnih. Ponešto gotova novca ostavlja fratrima na Zaglavu, kleriku Petru, koji je s njim, i drugim članovima obitelji.¹⁰⁹

U župi sv. Martina u Polišanima umro je svećenik Juanusije Polišanin. U oporuci je ostavio svoj staroslavenski brevijar crkvi sv. Martina u Polišanima i 24. veljače 1467. godine preuzimaju ga od Šimuna Purčića i Radića Grgurevića, izvršitelja oporuke pokojnoga Juanusija.¹¹⁰ Nešto ranije doznajemo i pravo prezime ili možda ime oca pokojnoga Juanusija. Naime, 16. studenoga 1451. Ladislava, udova pokojnoga Marka Ungarija, stanovnica Zadra prodaje svećeniku Juanusiju (“Mihaglievich de Polissane districtus Jadre”) kuću u području crkve Četrdesetorice mučenika.¹¹¹ U ovo vrijeme u Zadru se okuplja jak kulturni krug humanista koji posebno naglašavaju i vrjednuju klasičnu starinu. U tom krugu nalazili su se svećenici, laici, bilježnici liječnici i ljudi drugih zvanja. Zajedno sa svojim nadbiskupom Maffeom Valaressom visoko cijene i klasični latinski izričaj. Ovdje želim samo spomenuti svećenika Šimuna, sina Matejeva, zadarskoga kanonika. On piše oporuku 5. veljače 1468. godine i po naslovu ostavlja broj klasičnih djela svojim prijateljima, a kleriku Šimunu ostavlja sve druge svoje knjige. On izričito veli da je nabavio i neke zemlje od prihoda što ga je imao kao voditelj studenata.¹¹² Juraj, sin Ivana Butkovića iz Kruševa preuzima 19. siječnja 1469. godine staroslavenski brevijar što je ostao od pokojnoga svećenika Ivana iz Bilšana, nekoć kapelana u selu Vukovići.¹¹³

Vjernici su u mnogo slučajeva pokazali veliko zanimanje za nabavu crkvenih knjiga. Tako 13. travnja 1469. Matija, udova pokojnoga Dominika Stagličića, koji je 30. prosinca 1454. u oporuci odredio da se prodaju neke masline, ali nakon smrti njegove žene i da se iz toga novca nabavi misal za crkvu sv. Mihovila u Rogovu te da se dade pomoć crkvi sv. Marije u Zablaću, to radi za svoga života jer je vrjednije, kako veli, sama nešto napraviti za života nego poslije smrti stotinu puta. To izvršitelji njegove oporuke sada čine.¹¹⁴

¹⁰⁹ DAZd, SZN, Nicolaus Benedicti, sv. II, svešč. 2. Op. br. 20, X. 1466.

¹¹⁰ DAZd, SZN, Johannes de Calcina, sv. VI, svešč. 9, fol. 5, 24. II. 1466./67.; Svećenik Andrija Stojmanić, kasnije je bio je župnik u Mahurcima. Vidi ovdje bilješka 133.

¹¹¹ DAZd, SZN, Simon Damiani, sv. III, svešč. 4, fol. 1, 16. XI. 1451.

¹¹² DAZd, SZN, Nicolaus Benedicti, sv. II, svešč. 2, 5. II. 1467./68.; “Item reliquit Ser Paulo de Georgiis unum suum Luchanum. Item reliquit suprascripto Ser Antonio de Grisogonis unum suum Valerium. Et Ser Mauro filio dicti Ser Antonii reliquit suas Trayedias cum suo commento super Trayedias. Item reliquit supradicto presbitero Nicolao primicerio transitum Sti Hieronimi... Item dictus testator dixit se emisse cum suis propriis denariis lucratis de Regimine scolarium capita vituum trium gognarorum positum ad Paprat loco vocato Castagn...”

¹¹³ DAZd, SZN, Johannes de Calcina, sv. VI, svešč. 9, fol. 6, 19. I. 1468./69.; “... Johannes Butchovich de Crusevo olim clericus et consanquineus ut asseruit qu. presbiteri Johannis de Bilisane olim capellani ville Vuchovichii districtus Chrvacii fuit contentus et confessus habuisse et manualiter recepissee... a Matheo Jurichich de Bilisane fabro in c. Jadre unum breviarium ecclesiasticum in littera sclava quod erit dicti qu. presbiteri Johannis et per ipsuemet depositatum penes dictum Matheum fabrum... legavit dicto Georgio suo clerico et consanquino...”

¹¹⁴ DAZd, SZN, Johannes de Salodio, sv. I, svešč. 9, 13. IV. 1469.; “et quod dentur Sti Michaeli de Rogovo pro uno missali faciendo et Ste Marie de Xablata libre quinque parvorum... quia centum pro uno in vita

Margareta, žena Pavla Tetačića u oporuci 11. studenoga 1470. određuje neka od njenih imanja svećenik Šimun Rosenić, njezin muž Pavao Tetačić i Bartol Disinjić, kao izvršitelji oporuke, kupe jedan brevijar i daju ga svećeniku Mateši, njezinu nećaku.¹¹⁵

Svećenik Grgo pokojnoga Mateja Mojtinića, župnik u selu Praskviću, između ostaloga, u oporuci od 19. VI. 1472. ostavlja psaltir Pavlu, svećeniku u Crnom, svojem nećaku i jedan obrednik crkvi sv. Marije u Praskviću. U obredniku se nalaze sve molitve i obredi kroz cijelu godinu.¹¹⁶

U oporuci 15. veljače 1473. pop Brajko Hranšić iz Bokanjca između ostaloga ostavlja na prodaju i knjigu “Čt(e)nja, misalić” te da se od cijene namire dužnici.¹¹⁷

Svećenik Kuzma Zadrizlić u oporuci 7. travnja 1473. ostavlja svojem đaku Pavlu misal i brevijar, uz uvjet da postane svećenik. U protivnom, neka se proda i novac razdjeli siromasima, fra Grgi na Školjiću, nešto crkvi sv. Jakova u Zemuniku i neka se kupi jedan kalež.¹¹⁸

Biskup J. Bragadin 9. prosinca 1474. drži staroslavenski brevijar Radmila Domulića, svećenika glagoljaša, kao zalog da će mu biti isplaćen dug od stotinu libara što je prodao vino i druge stvari skradinske biskupije.¹¹⁹

U oporuci 13. srpnja 1475. svećenik Šimun Zoranić, župnik u Salima ostavlja Šimunu Šimuniću, kleriku jedan «diurnale maius», a crkvi sv. Lazara u Zadru svoj brevijar «suum breviarium maius» neka se dade nekome od njegova roda kada postane svećenik, a u protivnom neka ostane toj crkvi.¹²⁰

Zanimljivo, staroslavenski misali bili su pisani i latinicom u srednjem vijeku. To doznajemo iz oporuke svećenika Mateja, pokojnoga Krizmana građanina i stanovnika Zadra koji 12. svibnja 1476. ostavlja Šimunu Nesgoroviću jedan misal pisan slovima latinskim, a na hrvatskom, tj. staroslavenskom jeziku.

quam in morte plus valet... Facere vel fieri facere aut emere cum effectu unum missale pulchrum et condecens eidem ecclesie Sti Michaelis de Rogovo et dare sive dari facere St. Marie de Xablatia libras quinque per eiusdem pretii...”

¹¹⁵ DAZd, SZN, Simon Damiani, sv. VII, svešč. 3, Op. br. 101, 11. XI. 1470.; “Item voluit quod per dictos suos commissarios emantur unum Breviale secundum consuetudine romane curie pretij ducatorum sex auri quod breviale detur et dare debeat suprascripto Matesse nepoti suo ut oret Deum pro anima sua.”

¹¹⁶ DAZd, SZN, Simon Damiani, sv. VI, svešč. 7, fol. 5, 19. VI. 1472.; “Item reliquit presbitero Paulo de villa Cerno nepoti suo unum suum psalterium... Item reliquit eccleise S. Marie de Prasquichi et pro ipsa ecclesia unum suum librum in quo sunt omnes benedictiones...”

¹¹⁷ Đ. ŠURMIN, *Hrvatski spomenici*, Zagreb, 1898., str. 272.

¹¹⁸ DAZd, SZN, Gregorius de Bosco, sv. VII, svešč. 7, 7. IV. 1473.

¹¹⁹ DAZd, SZN, Johannes de Salodio, sv. I, svešč. 11, 9. XII. 1474.; “... Item dominus Jacobus episcopus nonensis habebat atque habet pro eius cautione et securitate unum breviarium sclabonicum, scriptum presbiteri Radmili quod sibi presbitero Radmilo restituit vigore presentis infrascripti in presentia mei notarii infrascripti et testium suprascriptorum...”

¹²⁰ DAZd, SZN, Franciscus Minutius, sv. II, svešč. 1, Op. br. 15, 13. VII. 1475.

To neka mu se dade kada bude slavio svoju mladu sv. Misu.¹²¹ Šimun Nesgorović se nalazi u Veneciji godine 1489. i radi kao svećenik.¹²²

Ivan Nosić, svećenik i župnik u Stomorinuselu 1. listopada 1476. u oporuci određuje neka ga pokopaju u crkvi sv. Silvestra u Zadru. Svoj staroslavenski brevijar, s različitim obredima u njemu pribilježnim, ostavlja crkvi sv. Petra u Stomorinuselu. On ga je sam svojim novcem kupio na javnoj dražbi i želi neka brevijar trajno ostane u crkvi sv. Petra u Stomorinu selu i neka se za njega mole.¹²³

Godine 1480., 29. travnja ponovo radi oporuku svećenik Šimun Obretko, župnik u Salima i ostavlja «diurnum maiorem» svojem đaku Šimunu Šimuniću. Kleriku Martinu, sinu Lovre iz Zaglava, svojem učeniku, ostavlja «suum diurnem minorem» i neka se mole za njega. Za izvršitelje oporuke imenovao je svećenika Šimuna Rosenića i svećenika Kuzmu, svojega nećaka.¹²⁴

U biskupskoj palači u Zadru Jeronim Justus, pravnik i svećenik iz Padove, 1481. izriče kaznu svećeniku Jurju Nikoliću iz Rogova, jer je prije osam godina posudio staroslavenski brevijar vrijedan četrdeset zlatnih dukata, u vlasništvu dotične crkve, i još ga nije vratio. Ukoliko ga ne vrati, kažnjava se s 25 zlatnih dukata. Brevijar potražuju Nikola Milatović i Nikola Juričić, obojica predstavnici župe Rogovo.¹²⁵

U oporuci 31. VII. 1482. godine svećenik Gostiša, pokojnoga Radošija iz Poveljane ostavlja svoj brevijar crkvi sv. Šime u Zadru i neka se ne otuđuje nikada.¹²⁶

Godine 1482., 1. listopada svećenik Šimun pokojnoga Luke, rečeni Silla, posvaja Vida, seljaka i njegovu ženu Milicu iz Zadra i određuje da nakon njegove smrti raspoložu svim imanjem, osim jednim misalom i brevijarom te jednim vinogradom.¹²⁷

Bartol Grizogona, svećenik glagoljaš iz naselja Kobileglavića 31. prosinca 1482. u oporuci ostavlja jedan staroslavenski brevijar crkvi sv. Anastazije i preporuča se u molitve i služenje sv. Mise svećenicima koji će se služiti njime.¹²⁸

¹²¹ DAZd, SZN, Gregorius de Bosco, sv. VIII, svešč. 9, fol. 1, 12. V. 1476.; “Item reliquit Simoni Nesgorovich unum missale litera latina in verbis sclabonicis scriptum quod sibi iussit et dari quando celebraverit missam novelam pro anima sua.”

¹²² DAZd, SZN, v. Kartoteka Nesgorovich...

¹²³ DAZd, SZN, Johannes de Calcina, sv. VIII, svešč. 3, 1. X. 1476.; “Item voluit corpus suum sepeliri in ecclesia Sti Silvestri de Jadra. Item reliquit ecclesie Sti Petri de Stomorinoselo unum breviarium cum certis aliis officiis in tunc descriptis in littera sclava quod ipsem testator emit ad publicum incantum pro anima. sua...”

¹²⁴ DAZd, SZN, Franciscus Minutius, sv. II, svešč. 1, Op. br. 34, 29. IV. 1480.

¹²⁵ DAZd, SZN, Johannes de Salodio, sv. II, svešč. 2, fol. 8, 23. XI. 1481.

¹²⁶ DAZd, SZN, Petrus Dragono, sv. IV, svešč. 1, Op. br. 52, 31. VII. 1482.; “Nec ullo pacto dictum breviarium possit vendi, dari, alienari, permutari vel quoquo modo pignorari per presbiteros dicte ecclesie Sancti Simeonis, sed stare semper et permanere debeat ad usum et comodum dicte ecclesie uti promissum est...”

¹²⁷ DAZd, SZN, Johannes de Calcina, sv. VIII, svešč. 1, fol. 26, 1. X. 1482.

¹²⁸ DAZd, SZN, Gregorius de Bosco, sv. VIII, svešč. 8, 31. XII. 1482.; “Item reliquit pro usu ecclesie S. Anastasie Jadrensis unum breviale de littera sclava meliorem pro anima sua...”

U oporuci 1483. godine svećenik Ivan, zvan Bezek, župnik u selu Opatice selo, ostavlja svoj staroslavenski brevijar seoskoj crkvi sv. Sofije i neka se mole za njega.¹²⁹

U oporuci (nije moguće pročitati datum, 1483., ?) svećenik Ostoja pokojnoga Alegretija, zadarski kanonik ostavlja svoj brevijar kleriku Grgi, a drugim zadarskim klericima ostavlja po dvadeset soldina.¹³⁰

Svećenik Franjo pok. Petra, kapelan u leprozoriju izvan Zadra u oporuci 8. siječnja 1484. ostavlja svoj misal i brevijar crkvi sv. Duha, izvan grada Zadra.¹³¹

U jednom veoma oštećenom popisu stvari kod bilježnika Franje Minucija nalazi se za godinu 1485. spomen nekoliko knjiga, među njima i «*liber Mischini vulgaris*», u vlasništvu Šimuna, sina Mihovila Perllice. Tu se spominju i legende svetih, kao i neke druge knjige.¹³²

U inventaru, učinjenom 22. listopada 1488., nakon smrti svećenika Andrije Stojmanića, župnika u Mahurcima nalazi se, između brojnih stvari i nekoliko knjiga: jedna pjesmarica, jedan misal “*in bona carta*”, jedan brevijar, jedan križić “*in carta bambasina*”, zatim još jedan misal “*in carta bona bello*”, jedan brevijar “*in bona carta*”, knjižica pisana na hrvatskom jeziku, dnevnik i dužnici pokojnoga svećenika.¹³³ Svećenik Andrija napisao je oporuku i odredio komu se trebaju predati knjige. Međutim, u oporuci nisu navedene sve knjige spomenute u inventaru.¹³⁴ Tako se može zaista govoriti o mnogo većem broju knjiga i priručnika pisanih glagoljicom jer do danas imamo škrti uvid u tu materiju.

Matej Sitoradić, Milun Dujmović, Matej Buzolić i Matej Jurjev, predstavnici bratovštine sv. Marije «*de capeliza*», 17. studenoga 1488. primaju od Ivana de Nasisa i Martina Šimunova, izvršitelja oporuke pokojnoga svećenika Andrije Stojmanića, jedan staroslavenski misal na pergameni. Ujedno, obećaju se moliti za pokojnoga Andriju, u znak zahvalnosti.¹³⁵

¹²⁹ DAZd, SZN, Petrus Dragono, sv. IV, svešč. 1, Op. br. 58, 26. II. 1483.

¹³⁰ DAZd, SZN, Franciscus Minutius, sv. I, svešč. 1, /1484. ?/, Godinu pretpostavljam jer iza ovog dokumenta dolazi document datiran 1484. godine; Carlo Frederico BIANCHI, *Zara cristiana*, sv. II, Zadar, 1870., na str. 437, donosi datum oporuke 22. siječnja 1465. godine.

¹³¹ DAZd, SZN, Petrus Dragono, sv. IV, svešč. 1, Op. br. 70, 8. I. 1484.; “Item reliquit ecclesie S. Spiritus site extra et prope Burgum S. Martini ante Jadram unum misalle et unum breviarium pro anima sua...”

¹³² DAZd, SZN, Franciscus Minutius, sv. I, svešč. 3, 1485.

¹³³ DAZd, Magnifica Communita di Zara, Bi, br. 110–120, 22. X. 1488.; “Un libretto de canto, un missal in bona carta, un breviario, un crucifixo, ... in carta bambasina,.. un missal in carta bona bello.. un breviarlo in bona carta.. Alcun suo zornaletto cum alcuni debitori scritto in lettera schiave...”

¹³⁴ DAZd, SZN, Gregorius de Bosco, sv. VIII, svešč. 8, 16. X. 1488.; U oporuci Andrije Stojmanića navode se sljedeće knjige; “Item reliquit per usu ecclesie in Sancta Maria ad Campum unum missale magnum in carta pergamiens scriptum de littera sclava pro anima sua... Item reliquit quodam Breviale parvum ecclesie Sti Martini de Polissane pro anima sua... Item reliquit pro usu S. Marie olivarum ultra portum suum missale pro anima sua. Item reliquit presbitero Simone Udolich ad presens parochiano ville Visocane unum breviale maiorem ...”

¹³⁵ DAZd, SZN, Gregorius de Bosco, sv. III, svešč. 3, fol. 9, 17. XI. 1488.; “unum misalle in carta pergamiens littera sclavonica scriptum...”

Fra Ivan pokojnoga Tomaša, gvardijan na Školjiću 4. srpnja 1489. godine kupuje od Petra Skverlića, općeg nasljednika pokojnoga svećenika Ivana Kuzmića, nekoć župnika u Sukošanu, jedan stari staroslavenski brevijar koji je nekoć bio vlasništvo pokojnoga Ivana Kuzmića.¹³⁶

Franulo pok. Petra, tj. Petrović, rektor crkve sv. Duha u predgrađu Zadra, u oporuci od 1490. godine ostavlja dotičnoj crkvi jedan staroslavenski misal i jedan bolji brevijar. Zatim ostavlja jedan oficij Blažene Djevice Marije, staroslavenski, svećeniku Bartolu Viteziću. Izvršitelju oporuke ostavlja svoj mali brevijar u znak ljubavi i poštovanja i neka se moli Bogu za njega.¹³⁷

Godinu dana nakon oporuke svećenika Franula Petrovića, 4. listopada 1491. svećenik Bartol pokojnoga Jurčina Sandalića, rektor crkve sv. Duha, koja pripada leprozima izvan grada, pravi oporuku «ad presens rector ecclesie Sti. Spiritus». Svećenik Bartol, glagoljaš, ostavlja velik dio očinskih dobara svojim sestrama Klari i Pavici. Zatim ostavlja jedan misal bratovštini leproza u Sv. Duhu. Jedan brevijar ostavlja crkvi sv. Marije u Crnogošćini. Svojem posinku Martinu, svećeniku i župniku u Mahurcima ostavlja “commune sanctorum” i neka se za njega moli. Svećenicima glagoljašima ostavlja nešto novca.¹³⁸

Svećenik Radmil u župi Blaćane, u Vranskom distriktu, 3. svibnja 1492. godine sprema se na hodočašće u Rim i piše oporuku u kojoj određuje neka izvršitelji od njegovih dobara kupe jedan misal i dadu crkvi sv. Ilije u Blaćanima.¹³⁹

Bilježi se sudski proces 1492. za staroslavenski brevijar koji je nekoć pripadao crkvi sv. Marije u Karinu, između svećenika Juana Veleslavića, župnika sela Gorice i Staniše Popovića iz Karina.¹⁴⁰

U oporuci 9. rujna 1493. svećenik Marko Ruić, iz Paga, ostavlja svoj brevijar Katarini, redovnici, a svoj veliki brevijar svećeniku Franji Budoniću.¹⁴¹

Radmil Vernezić, svećenik i župnik u Blaćanima, u oporuci od 3. svibnja 1493. određuje neka se nabavi jedan staroslavenski misal crkvi sv. Ilije u Blaćanima, u vrijednosti od dvanaest zlatnih dukata.¹⁴²

Svećenik Šimun Sajković, nadarbenik crkve sv. Marije Svećeničke, u oporuci od 6. listopada 1493. ostavlja jedan tiskani brevijar Bartolu Viteziću, svećeniku, iz

¹³⁶ Archivio di Stato Venezia, COD, 520, Ms. 12314, 4. VII. 1489.

¹³⁷ DAZd, SZN, Jerolim Vidulić, sv. I, svešč. 8, 1490.; “Item reliquit dicte ecclesie S. Spiritus unum suum missale et unum breviarium suum meliorem pro anima sua.../nedostaje dio teksta m. op./ cum uno officio B. Virginis de littera sclava...”

¹³⁸ DAZd, SZN, Jerolim Vidulić, sv. I, svešč. 5, fol. 1, Op. br. 36, 4. XI. 1491.

¹³⁹ DAZd, SZN, Jerolim Vidulić, sv. I, svešč. 5. Op. br. 53, 1492.

¹⁴⁰ DAZd, SZN, Johannes de Calcina, sv. VII, svešč. 13, fol. 2, 1. 3. 1492.

¹⁴¹ DAZd, SZN, Petrus de Pago, sv. I, svešč. 1, 9. IX. 1493.; Marko je napisao i nadopunu oporuke 24. listopada 1493. i odredio veći brevijar svećeniku Franji Budoniću, a manji kleriku Jurju Sloviniću.

¹⁴² Jerolim Vidulić, sv. I, svešč. 5, fol. 1, 3. V. 1493.; “Item voluit et ordinavit quod dicti sui commissarii emere debeant unum bonum missalem pro quo voluit expendi ducatos duodecim aureos...”

poštovanja i ljubavi prema njemu. Još jedan rukom pisani brevijar i kotu ostavlja Bratovštini sv. Marije “capelica” i neka se taj ne otuđuje iz crkve. Bratovštini sv. Silvestra ostavlja hrvatski Evangelistar, pisan rukom.¹⁴³

U oporuci 20. svibnja 1498. Matej, sin pok. Stjepana Pokviričića, svećenik, kapelan u crkvi sv. Mihovila u Zadru, želi biti pokopan u istoj crkvi, a jedan hrvatski evangelistar ostavlja Bratovštini sv. Jakova u Zadru.¹⁴⁴ Bratovština sv. Jakova imala je sijelo u crkvi sv. Mihovila u Zadru krajem 15. stoljeća.

Svećenik Pavao, župnik Sikova 9. kolovoza 1498. godine nadopunja svoju oporuku i spominje jedan brevijar koji je založio kod fratara Sv. Ivana u Zadru za pedeset libara i neka se proda te otuda namire njegovi dugovi.¹⁴⁵

Ivan Dviganin u službi crkve sv. Šimuna u Zadru, u oporuci 9. listopada 1499. ostavlja kleriku, dječaku Georgnetu jednu kotu i tiskani brevijar iz ljubavi i neka se moli za njega.¹⁴⁶

Svećenik Bartol Stagličić, kapelan leprozorija u oporuci 26. listopada 1499. godine ostavlja nekoliko glagoljskih knjiga. Oporuku piše u vrijeme kuge koja je zavlada u Zadru. Od knjiga spominje jedan brevijar, tiskani, koji ostavlja crkvi sv. Mihovila u Brdu. Nadalje, crkvi sv. Duha u predgrađu Zadra ostavlja jedan staroslavenski misal koji je nekoć bio vlasništvo pokojnoga svećenika Lukacija. Bartolu, kleriku ostavlja po jedan misal i brevijar, “diurnale”, “komune sanctorum” i oficij Bl. Djevice Marije, kao i legendarij, ako postane svećenik. Ako ne bi postao svećenik, neka njegovi izvršitelji sve prodaju i nabave jedan zlatni križ za crkvu sv. Duha u predgrađu Zadra.¹⁴⁷

U svibnju 1500. godine pravi oporuku Jakov iz Vrane, svećenik “mansionarius Ste Anastasie” u Zadru. Raspolaze s više knjiga koje ostavlja katedrali sv. Stošije. Zatim ostavlja crkvi sv. Marije i koludricama u Zadru jednu knjižicu naslovljenu “Speculum crucis” i neka se mole za njega. Zatim ostavlja jedan brevijar “de Camera” crkvi sv. Stjepana i neka se svećenici mole za njega. Govore sv. Bernarda ostavlja svećeniku Franji Minuciju kao i drugo.¹⁴⁸ Nismo sigurni jesu li ove knjige na hrvatskome ili na latinskome jeziku. U svakom slučaju, on je posjedovao više raznih knjiga, a neke je, kako smo vidjeli, i poimenice naveo.

¹⁴³ Jerolim Vidulić, sv. I, svešč. 5, fol. 1, 6. X. 1493.; “Item reliquit prefata fratalea unum suum Euangelistarium conscriptum Slavonice in charta bombaxina...”

¹⁴⁴ Matheus Sonzonius, sv. IX, svešč. 9, 20. V. 1498.; “... unum Evangelistarium slavum dicti testatoris pro anima sua...”

¹⁴⁵ DAZd, SZN, Matheus Sonzonius, sv. IX, 9. VIII. 1498.

¹⁴⁶ DAZd, SZN, Matheus Sonsoonius, sv. IX, svešč. 9, Op. br. 89, 9. X. 1499.; “Item dimisit Georgneto puero clerico suo in domo cotam et breviarium impressum dicti testatoris, causa dilectionis et ut oret Deum pro anima sua.”

¹⁴⁷ DAZd, SZN, Matheus Sonzonius, sv. IX, svešč. 9, Op. br. 97, 26.

¹⁴⁸ DAZd, SZN, Franciscus Minutius, sv. II, svešč. 1, Op. br. 109/I, 1. V. 1500.

Krajem stoljeća javljaju se u bilježničkim spisima i vijesti o tiskanim knjigama koje su mogle biti i latinske i staroslavenske, kao i evanđelistari - hrvatski i latinski. Tako na kraju stoljeća, 9. listopada 1499. u oporuci sv. Ivan Dvignanin mansionarisa crkve sv. Šimuna ostavlja svoje knjige, a stvari raznim svećenicima i vjernicima, dok jedan tiskani brevijar ostavlja svojem kleriku Georgnetu iz ljubavi prema njemu.¹⁴⁹

Na samom kraju stoljeća ponovno piše oporuku svećenik Bartol Jurčin Sandalić, kapelan leprozorija. U oporuci 26. listopada 1499. između ostaloga ostavlja crkvi sv. Mihovila u Brdu jedan tiskani brevijar. Crkvi sv. Duha izvan zidina ostavlja rukopisni misal u vlasništvu pokojnoga svećenika Lukacija. Ostavlja svojem kleriku Bartolu, nećaku, ako postane svećenik, po jedan brevijar, misal, “diurnale”, “commune sanctorum”, drugi oficij Bl. Djevice Marije, legendarij i druge stvari.¹⁵⁰ Ovdje je zanimljivo navesti i to da za misal koji ostavlja crkvi sv. Duha u predgrađu veli da je nekoć bio u vlasništvu svećenika Lukacija.

On sada spominje i jedan tiskani brevijar. Ima i rukopisni, kao što ga je imao i prije osam godina, kad je sastavljao prvu oporuku. Premda nemamo potvrde o svećeniku Luaciju da je bio glagoljaš, prema ovom sigurno možemo tvrditi da jest i da se služio staroslavenskim misalom.

Na kraju stoljeća zanimljivo je da se i kod vjernika nađe po koja knjiga, izričito crkvena, kao što ih je imala Katuša, udova pokojnoga Klivačića, stanovnica Zadra. Naime, ona u oporuci od 13. srpnja 1500. ostavlja dječaku Jurju, koji kod nje stanuje, jedan brevijar i kotu i preporuča mu se u molitve.¹⁵¹ Drugim riječima, s njom stanuje čak koji vjerojatno pohađa školu za klerike, tj. sprema se za svećeništvo.

Početak 16. stoljeća već se javljaju crkvene knjige, dijelom latinski, dijelom hrvatski pisane. U jednom inventaru za godinu 1506. nalazi se jedan takav Evanđelistar.

KNJIGE GLAGOLJAŠA POČETKOM ŠESNAESTOG STOLJEĆA

Izumom tiska, početkom druge polovice 15. stoljeća, knjige postaju mnogo pristupačnije i široj javnosti. Istina, još su najveći potrošači i korisnici knjiga svećenstvo i staleži kojima je knjiga životni izbor, kao što su: liječnici, pravnici i zvanja višeg i šireg kulturnog obzora. U ovo vrijeme ponekad je vrlo teško reći radi li se o tiskanoj knjizi ili

¹⁴⁹ DAZd, SZN, Matheus Sonzonius, sv. IX, svešč. 9, Op. br. 89, 9. X. 1499.; “Item dimissit Georgneto puero clerico suo in domo cotam subliorem et breviarium impressum dicti testatoris causa dilectionis et ut oret Deum pro anima sua.”; Vidi b. 112, str. 39, za obe bilješke.

¹⁵⁰ DAZd, SZN, Matheus Sonzonius, sv. IX, svešč. 9, Op. br. 97, 26. X. 1499.; “Item reliquit ecclesie Sti Michaelis de villa Berdo unum breviarium impressum... Item reliquit ecclesie Sti Spiritus unum missale manu scriptum literis sclavis quod fuit qu. presbiteri Luchatij in remissionem peccatorum suorum. Item dimissit Barthulo clerico nepoti suo si voluerit sacerdos unam capsam et unum breviarium et missale unum et unum diurnalem et unum communem et unum alium officiolum S. Marie et unum legendarium et unam cappam blavam...”

¹⁵¹ DAZd, SZN, Franciscus Minutius, sv. II, svešč. 1, Op. br. 111, 13. VII. 1500.; “Item reliquit Georgio puero qui secum morat in domo unum breviarium et unam cottam quam habet in domo...”

o rukopisnoj. Ovdje ćemo uglavnom iznijeti podatke o knjigama svećenika na ruralnom području Zadra te onih svećenika koji bi mogli biti glagoljaši. Jedino se sigurno može procijeniti je li staroslavenska knjiga ako to izričito piše.

Svećenik Pavao Vojnić, župnik u Sikovu u oporuci 14. siječnja 1501. godine ostavlja uz brevijar i nešto novca svećeniku Bartolu, kapelanu leprozorija.¹⁵²

U oporuci 14. srpnja 1501. svećenik Franjo Skarabelić, župnik u Sv. Nikoli u Božavi ostavlja jedan brevijar da ga izvršitelji oporuke prodaju i novac podijele kako najbolje znaju. Među njima se nalazi i svećenik glagoljaš Cvitan Sfolić iz Pašmana.¹⁵³

Svećenik Luka Vlatković, župnik u Stomorinu selu, u oporuci 1. kolovoza 1503. određuje neka ga pokopaju u crkvi sv. Lazara izvan grada. Crkvi sv. Lazara, siromašnih leproza ostavlja jedan psaltir. Svećeniku Bartolu, kapelanu Sv. Lazara, ostavlja jedan brevijar i jedan misal i neka se moli za njega. Druge stvari ostavlja svećenicima i drugim vjernicima.¹⁵⁴ Svećenik Luka Vlatković još je među živima i 1515. godine kada ponovno, 18. kolovoza, bolestan izjavljuje svoju posljednju oporuku.¹⁵⁵

U oporuci 24. svibnja 1505. svećenik Juraj Radinić, upravitelj crkve sv. Martina u Perljanima ostavlja raznim svećenicima ponešto novca i robe, a svećeniku Šimunu Sajkoviću svoj psaltir vrijedan 32 libre i neka izgovori jedan psaltir za njegovu dušu. Crkvi sv. Ivana na Žmanu ostavlja jedan brevijar koji neka trajno ostane u njezinu vlasništvu i neka ga koriste svećenici koji dolaze.¹⁵⁶

Premda se tisak brzo širio, ipak će se nastaviti s prepisivanjem i latinskih crkvenih knjiga. Tako prokurator Grgo Blondus i Nikola Cedulini iz katedrale sv. Stošije u Zadru 11. kolovoza 1504. godine naručuju prepisati jedan gradual za katedralu, i to po cijeni od jednoga zlatnika za svaki “quintern”.¹⁵⁷

U oporuci 15. kolovoza 1505. svećenik Jakov Nigovanić, rektor crkve sv. Duha u Vrani ostavlja crkvi sv. Marije u Zablaću jedan tiskani misal. Mateju, đakonu ostavlja jedan tiskani brevijar i jedan, neka sam izabere koji hoće, a drugi brevijar ostavlja crkvi sv. Duha u Vrani.¹⁵⁸

¹⁵² DAZd, SZN, Franciscus Minutius, sv. II, svešč. 1, 14. I. 1501.; “Item dixit se esse debitorem et dare debere dicto presbitero Bartholo commissario suo duos ducatos auri super q(uodam) breviario dicti testatoris...”

¹⁵³ DAZd, SZN, Antonius de Zandonatis, sv. IV, svešč. 4, Op. br. 8, 14. VII. 1501.

¹⁵⁴ DAZd, SZN, Antonius de Zandonatis, sv. IV, svešč. 4, 1. VIII. 1503.; “Item reliquit ecclesie et pauperibus Sti Lazari extra Jadra unum salterium. Item reliquit presbitero Bartholo capellano dictorum pauperum Sti Lazari unum eius breviarium et unum missale ut oret Deum pro anima sua.”

¹⁵⁵ DAZd, SZN, Petrus de Pago, sv. VI, svešč. 1, Op. br. 6, 18. VIII. 1515.

¹⁵⁶ DAZd, SZN, Johannes de Monteferato, sv. I, svešč. 5, 24. V. 1505.; “Item legavit dicte ecclesie Sancti Joannis de Amissano unum ipsius testatoris breviarium qui semper stare debeat in dicta ecclesia ad usum rectoris ibidem qui pro tempore fuerit...”

¹⁵⁷ DAZd, SZN, Johannes de Monteferato, sv. I, svešč. 1, 11. VIII. 1504.

¹⁵⁸ DAZd, SZN, Johannes de Monteferato, sv. I, svešč. 5, Op. br. 25, 15. VIII. 1505.; “Item legavit ecclesie Sancte Marie de Zablati suum missale carte bombacine factum in stampa. Item legavit Matheo diacono ipsius testatoris suum breviarium carte bombacine factum in stampa et alterum ex duobus diurnis ipsius

U Inventaru zadarske stolne crkve sv. Stošije 18. listopada 1505. godine nalazi se nekoliko knjiga na hrvatskom jeziku, što za neke možemo pretpostaviti. U Inventaru je jasno zabilježeno da se ondje nalaze dva glagoljska misala i jedan brevijar, a mogli bismo pomisliti da su i neki legendariji, kao i čitanja bila na hrvatskom jeziku.¹⁵⁹

U Inventaru svećenika Marina 1506. godine u Zadarskoj nadbiskupiji nalazi se, između ostaloga i “Uno evangelistario da parte vulgar schiavo”.¹⁶⁰

Šimun Maričić, župnik u predgrađu Zadra, u oporuci 15. siječnja 1507. ostavlja svojem nećaku Grgi, kleriku, jedan brevijar i jedan misal pisan rukom na staroslavenskom jeziku te jednu knjigu koja se nalazi kod Ser Marina Luce. Zanimljivo je da ostavlja i Šimunu, bivšem kleriku svećenika Bartola, kapelana leproza a sada svećeniku, jednu haljinu u znak poštovanja.¹⁶¹

U inventaru pokojnoga Marina, u Zadru 14. travnja 1507. nalazi se i jedan hrvatski evanđelistar.¹⁶²

Matej Šeguljić, nekoć župnik u Crnogošćini, a sada, 19. studenoga 1507. stanovnik Zadra, u oporuci ostavlja i određuje neka jedan njegov tiskani misal dadu samostanu sv. Marije i neka se za njega koludrice mole. A svećeniku Ivanu Gorušiću, izvršitelju oporuke ostavlja knjigu blagoslova.¹⁶³

U Zadru 19. listopada 1508. godine bolestan leži svećenik Anton Matijašević, župnik Sv. Stošije na Olibu. Za izvršitelja svoje oporuke imenuje svećenika Luku glagoljaša, župnika u Stomorinuselu. Desetak dana kasnije, 2. studenoga 1508. piše nadopunu oporuke i između ostaloga određuje neka se dade franjevcima trećoredcima njegov “diurnale” i legendarij pisan hrvatskim jezikom i neka se mole za njega Bogu.¹⁶⁴ Zanimljivo je da se tiskana knjiga nalazi i kod zanatlija.

testatoris scriptis in cartha bona, illud de dictis duobus quod dictus legatarius sibi elegerit. Item aliud breviarium suum legavit ecclesie Sancti Spiritus de Burgo Aurane...”

¹⁵⁹ DAZd, SZN, Johannes de Monteferato, sv. I, svešč. 1, 18. X. 1505.; “Dui messali in cartha bona de lettera schiava, Un breviario in cartha bona de lettera schiava, Un libro de officio de Vergine... Un legendario... La legenda de San Juan Traguriense in cartha bona...” Svakako zanimljivo je da se u samoj katedrali nalaze staroslavenske liturgijske knjige. Vrijedno je uočiti tu se nalazi i legenda o sv. Ivanu Trogirskom.

¹⁶⁰ DAZd, SZN, Johannes de Monteferatto, sv. I, svešč. 1, Inventari, 1506. (14. IV. 1507.).

¹⁶¹ DAZd, SZN, Matheus Sonzonius, sv. X, svešč. 10, Op. br. 203, 15. I. 1507.

¹⁶² DAZd, SZN, Johannes de Monteferato, sv. I, svešč. 1, 14. IV. 1507.; “Uno evangelistario da parte vulgar schiavo...”

¹⁶³ DAZd, SZN, Matheus Sonzonius, sv. X, svešč. 10, Op. br. 215.; “Venerabilis presbiter lingue sclave Matheus Segulich de partibus Gliube olim parochianus ville Cernogoschine et ad presens habitator Jadre...”

¹⁶⁴ DAZd, SZN, Matheus Sonzonius, sv. X, svešč. 10, 19. X. 1508. i 2. XI. 1508.; “Item reliquit fratribus tertii ordinis Sti Francisci unum diurnale et unum legendarium littere sclave ut orent Deum pro anima dicti testatoris.”

U oporuci 16. prosinca 1510. Jakov Miličević iz Splita, stanovnik Zadra, između ostalih stvari ostavlja u oporuci Ivanu, sinu Stane jedan tiskani hrvatski evanđelistar u znak ljubavi i poštovanja.¹⁶⁵

U oporuci 26. srpnja 1512. svećenik Petar Dimerović, župnik u selu Brdo ostavlja za izgradnju crkve sv. Mihovila deset libara, a ostavlja crkvi i jedan brevijar i knjigu dnevnih molitava.¹⁶⁶

Krešulo Slančolić, svećenik i mansionarij Sv. Šime u Zadru, 12. svibnja 1513. piše oporuku i imenuje izvršiteljem oporuke svećenika Bartola glagoljaša, kapelana leprozorija. Crkvi sv. Šime ostavlja jedan veliki tiskani lekcionar, a misal ostavlja oltaru sv. Ivana u istoj crkvi. A taj oltar kao da je bio baš za glagoljaše. Posjeduje dva brevijara i jednoga ostavlja Marku, kleriku, a drugoga Antonu, sinu Donatovu da se mole za njega.¹⁶⁷

Sigurno je po treći put sastavljao oporuku svećenik Bartol Sandalić, kapelan u leprozoriju izvan Zadra. Zadnju oporuku sastavio je 20. ožujka 1518. godine i vjerojatno malo iza toga preminuo. U ovoj oporuci spominje samo tiskani brevijar koji ostavlja crkvi sv. Mihovila u Brdu.¹⁶⁸

U oporuci svećenik Šimun Sajković 17. svibnja 1520. ostavlja Šimunu Maturliću, kleriku, svoj misal i brevijar i preporuča neka se moli za njega. Drugim svećenicima ostavlja nešto novca i robe, a imenovao je brata Anđela Sajkovića, monaha sv. Benedikta izvršiteljem oporuke.¹⁶⁹

Svećenik Ivan Cerinić, župnik u Zablaću u oporuci 30. travnja 1521. ostavlja jedan misal crkvi sela Skorobić, u znak poštovanja i ljubavi.¹⁷⁰

U oporuci 2. ožujka 1523. godine Ivan Zadrizlić, klerik, sin magistra Jurja Zadrizlića ostavlja svoj misal i brevijar svećeniku Šimunu Maturliću.¹⁷¹

Seljani naselja Kašić u skradinskoj biskupiji 10. travnja 1524. godine u strahu pred turskim osvajanjem napuštaju selo i donose u Zadar stvari crkve sv. Ivana u Kašiću te predaju na čuvanje fra Mateju Spalatinu, gvardijanu Sv. Ivana izvan Zadra i provincijalnom vikaru. Između ostaloga tu je jedan stroslavenski brevijar i jedan staroslavenski misal.¹⁷²

¹⁶⁵ DAZd, SZN, Antonisu de Tandonatis, sv. II, svešč. 2, 16. XII. 1510.; “Item reliquit Joanni filio dicte Stane unum vestem ab hominem novam rassie nigre et unum Evangelistarium ad stampam in lingua sclaba cum dilectionis...”

¹⁶⁶ DAZd, SZN, Simon Corenich, sv. II, svešč. 1, Op. 26. VII. 1512.; “Item reliquit fabrice ecclesie Sti Michaelis libras decem parvorum et unum breviale et unum libellum diurnorum pro anima sua...”

¹⁶⁷ DAZd, SZN, Matheus Sonzonius, sv. X, svešč. 10, Op. br. 250, 12. V. 1513.

¹⁶⁸ DAZd, SZN, Petrus de Pago, sv. II, svešč. 2, fol. 7, 20. III. 1518.; “Item legavit ecclesie Sti Michaelis in villa dicta Berdo unum suum breviarium stampatum pro anima sua.”

¹⁶⁹ DAZd, SZN, Petrus de Pago, sv. VI, svešč. 1, Op. br. 58, 17. V. 1520.; “Item legavit clerico Simoni Matulich clerico suo unum suum missale et breviarium ut oret Deum pro anima sua.”

¹⁷⁰ DAZd, SZN, Antonius de Zandonatis, sv. II, svešč. 2, 30. IV. 1521.; “Item reliquit ecclesie ville Schorobich unum suum missalle amore Dei.”

¹⁷¹ DAZd, SZN, Matheus Sonzonius, sv. X, svešč. 10, Op. br. 296, 2. III. 1523.

¹⁷² DAZd, SZN, Petrus de pago, sv. II, svešč. 3, fol. 2, 10. IV. 1524.; “... primo unum breviarium vetus sclavis litteris scriptum in carta bona, unum missale scriptum literis sclavis in carta bona vetus...”

U oporuci 2. veljače 1524. Anton, svećenik organist u katedrali sv. Stošije ostavlja sve svoje knjige, izričito brevijar i “diurnale”, kleriku Ivanu Zadrizliću iz ljubavi prema njemu. Ne znamo jesu li te službene molitvene knjige na hrvatskom ili latinskom jeziku. Međutim, on ostavlja izričito sve knjige i ove dvije navodi. K tomu, ostavlja mu i jedan glazbeni instrument, što nije manje važno.¹⁷³

Svećenik glagoljaš Ivan Gorušić, župnik u Stomorinu selu, 13. siječnja 1526. godine piše oporuku i, između ostaloga, ostavlja svećeniku Andriji Gorušiću, svojem bratu jedan brevijar. A svećeniku Petru, nekoć svojem kleriku, ostavlja jedan brevijar uvezan u kožu. Oporuku je pisao u Zadru, u svojoj vlastitoj kući, a izvršiteljima imenovao svećenike te zaželio da ga pokopaju u crkvi sv. Marije, kod benediktinki.¹⁷⁴

Martin Cvitić pokojnoga Jurja iz sela Miljacke, nastanjen u Zadru, leži bolestan u vrtu franjevac trećoredaca kod Sv. Ivana u Zadru i 17. svibnja 1527. godine izjavljuje svoju oporuku. Između ostaloga određuje i oporučuje sinu Lovri, ukoliko postane fratar, neka mu se iz njegovih dobara nabave po jedan misal i brevijar te neka mu se to dade u vrijeme služenja mlade Mise.¹⁷⁵

Pred biskupa Jurja Divinića 12. ožujka 1528. godine u rezidenciju dolaze svećenik Petar Latinić, župnik u Brevilagu, Nikola Ratković, subđakon i klerik Grgo Suzinović, u nižim redovima svjedoci oporuke pokojnoga Vite Uglješića, svećenika glagoljaša u crkvi sv. Ivana u Puntaduri. Izjavljuju da je oporuka napisana hrvatski od klerika Grge i, između ostaloga, da je pokojni ostavio sve svoje knjige kleriku Grgurici.¹⁷⁶

U oporuci 15. kolovoza 1532. svećenik Ivan Barbić u Zadru ostavlja Petru Ganeliću, kleriku, jedan misal i brevijar. Raznim drugim svećenicima ostavlja ponešto novca i robe.¹⁷⁷ Godine 1533., 13. svibnja piše oporuku svećenik Luka, sin pok. Petra Malinarića, ninski kanonik i, između ostaloga, oporučuje Stjepanu, uz nešto robe, i dva brevijara, jedan veći i drugi manji te dva svoja misala preporučivši mu se u molitve.¹⁷⁸

Na samom kraju zlatnog razdoblja glagoljske knjige vrijedno je navesti kako u Zadru krajem 15. i početkom 16. stoljeća postoji bratovština svećenika glagoljaša i na kopnu i na otocima. Svećenici se prigodom sastavljanja oporuka rado sjećaju svoje bratovštine i ostavljaju joj ponešto od svoje imovine, pa i knjige. Godine 1532. u Zadru sastavlja oporuku svećenik Cvitan Velanović, župnik Bokanjca. Želi pokop u crkvi sv.

¹⁷³ DAZ, SZN, Jeronimus Rivignanus, sv. II, svešč. 6, 2. II. 1524.

¹⁷⁴ DAZd, SZN, Matheus Sonzonius, sv. X, svešč. 10, Op. br. 328, 13. I. 1526.

¹⁷⁵ DAZd, SZN, Simon Corenich, sv. II, svešč. 1, 17. V. 1527.

¹⁷⁶ DAZd, SZN, Petrus de Pago, sv. III, svešč. 3, fol. 1, 12. III. 1528.

¹⁷⁷ DAZd, SZN, Johannes Michael Mazzarellus, sv. III, svešč. 6, Op. br. 9, 15. VIII. 1532.

¹⁷⁸ DAZd, SZN, Simon corenich, sv. II, svešč. 1, Op. br. 63, 13. V. 1533.; “... unam dolamam pani nigri fulcitam pelibus albis ut oret Deum pro eo et ut dicto Stephano reliquit unum sagium medielane nigre et duos breviaros rubeos unum maiorem et alterum minorem et duos libros videlicet duos missales suos...” Oporuka je javno otvorena 2. lipnja 1533. pred pravnim nasljednicima Stanom njegovom majkom i bratom Matejom.

Silvestra. On se sjeća posebno bratovštine svećenika glagoljaša na otocima, a posebno bratovštine glagoljaša na kopnu.¹⁷⁹

Svećenik Nikola Žubrić, kapelan leprozorija u predgrađu Zadra, u oporuci 21. kolovoza 1534. godine ostavlja jedan brevijar svojem kleriku Petru.¹⁸⁰

Svećenik Grgo Mirojić, župnik u predgrađu Zadra, u oporuci 10. svibnja 1538. određuje neka ga pokopaju u katedrali, u grobnicu njegovu pokojna strica, svećenika Šimuna Mirojića. Određuje neka pet svećenika glagoljaša (Jerolim Gladović, Nikola Žubrić, Andrija Gorušić, Juraj Oplanić i Mihovil Radinis) govore svaki po jednu (grgurevsku) sv. Misu za njega. Svećeničkoj bratovštini glagoljaša ostavlja nešto robe. Sjeća se drugih svećenika i svojega klerika, nećaka Franje Mirojića. Sve svoje glagoljske knjige ostavlja bratovštini glagoljaša i neka se za njega mole.¹⁸¹ Zanimljivo je da postoje dvije oporuke svećenika Andrije Gorušića u kratkom vremenskom razdoblju. Jedna je pisana 15. travnja 1538., a druga 15. prosinca iste godine. U prvoj oporuci posebno se spominje samo župska crkva u Stomorinuselu, gdje je on župnik i ostavlja joj jedan tiskani staroslavenski brevijar. Također se sjeća nekolicine svećenika glagoljaša u susjedstvu ostavljajući im sitne darove.¹⁸² U oporuci 15. prosinca 1538. posebno se sjeća svoga klerika Ivana Druškovića kojemu ostavlja nekoliko glagoljskih knjiga; brevijar, misal i «štenja». A nećaku Stjepanu Gorušiću ostavlja kuću u gradu Zadru i određuje da poslije Stjepanove smrti ta kuća pripadne bratovštini svećenika glagoljaša u Zadru.¹⁸³

Iz oporuka svećenika glagoljaša iz ovoga vremena kao da se naziru posebna ljubav i prijateljstvo očitovano među glagoljašima.

Budući da je do danas ostao sačuvan vrlo mali broj knjižnog fonda iz srednjega vijeka, čini mi se da nas ovo kratko nabranje knjiga prema arhivskim izvorima uvjerava u postojanje nekoć veoma velikog broja rukopisnih kodeksa. Svaki svećenik imao je za vlastitu uporabu najosnovnije knjige, a to su misal i brevijar. Bio je neobično velik broj svećenika pa možemo zaključiti da je bio i veoma velik broj rukopisnih kodeksa koji su propali i nisu do nas dospjeli. K tomu su redovnici i redovnice imali obvezu privatnih i zajedničkih molitava pa su imali knjige iz kojih se molilo.

¹⁷⁹ DAZd, SZN, Johannes Michael Mazzarellus, sv. III, svešč. 5, Op. br. 6, 14. II. 1532.

¹⁸⁰ DAZd, SZN, Petrus de Bassano, sv. II, Op. br. 2, 21. VIII. 1534.; “Item reliquit Petro eius ad presens clerico unum suum breviarium in lingua schlabonescha pro anima sua.”

¹⁸¹ DAZ, SZN, Johannes Michael Mazzarellus, sv. II, svešč. 4, fol. 1, Op. br. 38, 10. V. 1538.; “Item reliquit fraternitati presbiterorum littere Illyrice Jadre unam vestem ex panno pavonatio ut oret Deum pro anima sua. Item reliquit eidem fraternitati Presbiterorum Illyrice unum castanum panni pavonatii... Item reliquit eius omnes libros in litteris Illyricis dicte fraternitati presbiterorum littere Illyrice ut oret Deum pro anima sua...”

¹⁸² DAZd, SZN, Johannes Michael Mazzarellus, sv. III, svešč. 5, Op. br. 81, 15. IV. 1538.; “Item reliquit ecclesie Sti Petri de villa Stomorinosello cuius est parochianus unum breviarium litteris Illyricis in stampa amore Dei.”

¹⁸³ DAZd, SZN, Johannes Michael Mazzarellus, sv. III, svešč. 6, Op. br. 142, 15. XII. 1538.; “Item reliquit Joanni Druscovich clerico unum misalle unum breviarium magnum et unum librum vocatum lectio omnes in lettera illyricam Ctegnie quae omnes libri sunt in dicta lettera Illyrica amoris causa ...”

Nije dovoljno istraženo koliko su redovnice imale privatnih molitvenih priručnika. Dobro se sjetiti da je na popisu pučanstva 1527. godine u pet ženskih samostana bilo preko 180 duša. Sigurno nisu sve bile zavjetovane redovnice, ali kad se uzme u obzir koliko je bilo redovnika, biskupijskih svećenika u Zadru, onda s pravom pomišljamo da je u gradu bio zaista velik broj rukopisnih knjiga. Dobro se sjetiti i da je na zadarskim otocima paslo na tisuće blaga sitnoga zuba, od kojih je koža korištena za izradu rukopisnih knjiga.

Tomu što je ostao odviše malen broj rukopisnih kodeksa, uzroci su mnogobrojni: istrošenost papira pa i pergamene, uništavanje u poplavama, paležima, krađama i napuštanju domova. Ne manje značajan uzrok je pojava tiskanih knjiga pa rukopisne postaju suvišne, jer su tiskane uvijek suvremenije. Kako su u optjecaj dolazili novi obrasci svetaca, tako su stare, posebno rukopisne knjige, bivale manjkave i to je, također, uzrok njihova nestanka. Uz ovdje nabrojene uzroke uništavanja i nestanka rukopisnih kodeksa, sigurno ih je još mnogo, jer kao što kaže stara izreka, svaka knjiga imala je i ima svoju sudbinu.

Petar RUNJE: THE BOOKS OF THE GLAGOLITIC WRITERS OF THE ZADAR
ARCHBISHOPRIC IN THE MIDDLE AGES

Summary

Much has been written about Glagolitic books and it is probable that this theme will continue to be of interest and that books will be written about books. I have already written a book about the Glagolitic books in the Zadar archbishopric during the Middle Ages. Leafing through old manuscripts I encounter new facts about Glagolitic books because it seems that this theme will never cease to be interesting to research scholars. In this article I repeat some already published data, broaden and add new ones which, according to my opinion, are valuable, facts about old manuscripts concerning Glagolitic books.

Noblemen placed orders for Glagolitic books such as duke Novak and copied them themselves. They cared for books because they were believers, they cared for them because they were owners of land, churches, parishes which needed books for public worship and rituals. Priests from the interior of Lika and Kordun and from other coastal bishoprics and cities came to do service in the area of the Zadar archbishopric. That mobility has not sufficiently been underscored in the analysis of our older cultural past. Very frequently one gets the impression that in the mobility of the populace from one place to another there are no borders.

The largest number of the codices mentioned here are doubtlessly Glagolitic. Some of them I have mentioned because they belonged to a Glagolitic priest while for others I presuppose they are Glagolitic. I have recorded data for a fair number of books of which we can say that they were written in Latin and they are referred to in the article. This would deserve a whole new formulation of the problem and certainly an exhaustive insight and presentation. However, I am conscious that only that which is published has a certain weight and this is the reason that I return to this issue in this form. Without doubt an abundance of not yet used valuable archival facts for further elaboration awaits future diligent researchers.

Key words: Glagolitic books, Zadar archbishopric, Middle Ages.